Region Gävleborg

Medfinansieras av Europeiska unionen

2026 Civilsamhälleskartan

En beskrivning av idéburen sektor i Gävleborgs län

Förord

Civilsamhället är en självklar del av människors vardag i Gävleborgs län, men sällan beskrivet i sin helhet. Här ryms en stor bredd av organisationer, olika till form och innehåll, men förenade av människors vilja att organisera sig kring det som är viktigt i deras liv och närmiljö. Civilsamhällets verksamheter tar sin utgångspunkt i engagemang och gemenskap, och bidrar ofta till samhällsbygget och värden som sträcker sig bortom den egna organisationen. Civilsamhället skapar delaktighet, sammanhållning och utveckling i lokalsamhällen. Här finns verksamheter som bidrar till sysselsättning, service och livskraft i såväl städer och orter som i landsbygder. Tillsammans skapar civilsamhällets aktörer värden som bidrar till Gävleborgs regionala utveckling.

Drivna och engagerade människor inom civilsamhället och det lokala näringslivet har tillsammans varit med och format de platser vi lever och verkar på idag, utifrån lokala förutsättningar och historiska sammanhang. Det ger en förståelse för lokala behov och möjligheter, vilket är oerhört värdefullt i det regionala utvecklingsarbetet och i arbetet med att utveckla hållbara och attraktiva livsmiljöer i hela länet. I en tid där många samhällsutmaningar är komplexa blir samspelet mellan olika aktörer allt viktigare. När civilsamhället, näringslivet, offentlig sektor och akademin verkar tillsammans, utifrån sina respektive drivkrafter och roller, stärks förutsättningarna att möta dessa utmaningar.

För att samspelet ska bli verkningsfullt behöver också förståelsen för varandras roller och för de problem, behov och möjligheter som man kan lösa gemensamt, skapas i ett tidigt skede. Rapporten du har framför dig syftar till att synliggöra civilsamhällets bredd och betydelse och min förhoppning är att den kan utgöra en grund för fortsatt dialog och utvecklad samverkan.

Katrien Vanhaverbeke
Regional utvecklingsdirektör
Region Gävleborg

Innehåll

Inledning 4

Potentialen i samverkan mellan offentlig sektor och idéburen sektor 5

Vad är civilsamhälle, idéburen sektor och social ekonomi? 6
- Civilsamhället 6
- Den idéburna sektorn 7
- Den sociala ekonomin 7

Civilsamhällets historiska utveckling i Gävleborgs län 8
- Det ideella engagemangets omfattning 9
- Intervju • Arkiv Gävleborg 9

Vad är Gävleborgs län? 11

Hur många föreningar finns det i Gävleborgs län? 13
- Vilka typer av föreningar finns det? 14
- Hur är föreningarna fördelade över Gävleborgs län? 15
- Är platsens historia en del av förklaringen? 16

Vilka värden skapas? 17
- Ekonomiska värden 17
  - Föreningar som är arbetsställen 18
  - Storleksklass på arbetsställen 19
  - Värdet av ideellt arbetade timmar 19
  - Omsättning 20
- Intervju • Fontänhuset 21
- Sociala värden 23
- Intervju • Rädda Barnen 24
- Demokratiska värden och humankapital 26
- Intervju • Röda Kvarn Ideella Kulturförening 27
- Intervju • Kultur Gävleborg 29
- Platsknutna värden 30
- Intervju • Trönöbygden ekonomisk förening 31

Civilsamhällets roll vid samhällskriser 33
- Intervju • Utomskogen Bygdegårdsförening 33
- Intervju • Länsstyrelsen Gävleborg 35

Vad gör föreningarna? 36
- Vad menas med huvudsyssla? 36
- Föreningarnas huvudsyssla 36
- De ideella föreningarnas huvudsysslor 38
- Intervju • RF-SISU 39
- Intervju • Hofors AIF 41

Slutsatser 43

Referenser & bilagor 44

Lexikon 45

Inledning

Denna rapport syftar till att öka kunskapen om civilsamhället i Gävleborgs län. Den del av samhället som ofta är närvarande i människors vardag, men sällan beskrivs samlat och systematiskt.

Civilsamhället rymmer en stor bredd av organisationer, från idrottsföreningar, byalag och kulturföreningar till trossamfund, stiftelser, ideella- och ekonomiska föreningar. Deras verksamheter kan se olika ut, men förenas av ett gemensamt drag: viljan att bidra genom engagemang, gemenskap och organisering.

Behovet av en samlad bild är stort. Civilsamhällets aktörer spelar en viktig roll för lokal utveckling, platsutveckling, demokrati, folkhälsa och social hållbarhet. Samtidigt saknas ofta överblick över hur omfattande sektorn är, hur den är organiserad och vilka mönster som finns i Gävleborgs län. Denna rapport kan vara ett första steg i att bygga en sådan gemensam kunskapsbas. Den kan användas av offentliga aktörer, civilsamhället självt och andra som vill utveckla förutsättningarna för dialog, samverkan och ett mer samordnat regionalt utvecklingsarbete.

Det som framträder är ett civilsamhälle med stor omfattning och variation. I Gävleborg finns tusentals organisationer, där ideella föreningar utgör en tydlig majoritet. Sammanställningen väcker nya frågor, som till exempel hur föreningstäthet hänger samman med hur människor bor och hur olika typer av verksamheter får olika framträdande roller i utvecklingen av olika platser.

Rapporten är ett nedslag i nuläget. En första analys som ger en grundläggande bild, utan att göra anspråk på att vara heltäckande, men kan bredda förståelsen av civilsamhällets betydelse i Gävleborgs län och stärka dess roll i arbetet för en hållbar regional utveckling över tid.

All registerbaserad statistik som presenteras i denna rapport har tagits fram genom siffror från Statistikmyndigheten SCB per 31 december 2024. Genom att använda strukturerade och jämförbara data går det att beskriva civilsamhället på ett sätt som annars är svårt, till exempel om hur många registrerade organisationer som finns, hur de är fördelade geografiskt och vilken typ av verksamhet de bedriver. För fördjupad beskrivning se bilaga 1 ”Metodbeskrivning”. Denna metod ger en bred och faktabaserad överblick, även om den inte fångar allt ideellt engagemang. Föreningsengagemang som inte registrerats hos Skatteverket har inte tagits med.

Innehållet har utökats av intervjuer som genomförts med föreningar. Dessa nedslag lyfter fram människorna, drivkrafterna och värdena bakom statistiken, sådant som inte låter sig beskrivas i siffror.

Rapporten har tagits fram inom projektet ”Gör’t tillsammans – plattform för social innovation”, finansierat av Europeiska socialfonden och Region Gävleborg. Inom socialfonden är jämställdhet, icke-diskriminering och tillgänglighet grundläggande perspektiv i allt arbete. Civilsamhälleskartan visar att civilsamhällets föreningar spelar en viktig roll i att främja och stärka dessa perspektiv i hela länet.

Potentialen i samverkan mellan offentlig sektor och idéburen sektor

> Viljan till samverkan inom civilsamhället är stark, men villkoren är ännu inte tillräckligt tydliga eller stabila.

Civilsamhället har i alla tider varit en drivkraft i samhällsutvecklingen. Långt innan det offentliga tog ansvar för välfärd, utbildning och folkhälsa organiserade människor sig ideellt för att lösa gemensamma problem. Folkrörelserna, studieförbunden, kooperativen och idrottsrörelsen är exempel på sociala innovationer som växt fram ur civilsamhället, nya sätt att organisera omsorg, lärande, inflytande och gemenskap. Dessa initiativ bidrog till demokratisering, social sammanhållning och bättre levnadsvillkor och blev ofta grunden för lösningar som senare institutionaliserades av det offentliga.

Civilsamhällets värde ligger fortsatt i dess lokala förankring, engagemang och förmåga att testa nya lösningar. Dess potential ligger i att vara en jämbördig partner i det gemensamma arbetet för ett hållbart och inkluderande samhälle.

Den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen är framtagen av Europarådet och beskriver hur samspel mellan civilsamhälle och offentliga aktörer kan stärka demokrati och kvalitet i beslut. Den riktar sig till både idéburna organisationer och offentliga aktörer på lokal, regional och nationell nivå, och fungerar som ett gemensamt, lärande verktyg snarare än ett regelverk.

Koden visar att medverkan kan ske på flera nivåer, från information och samråd till dialog och partnerskap genom hela beslutsprocessen. En central utgångspunkt är att samverkan inte handlar om att bli tillfrågad i efterhand, utan om att samhandla från början och genom hela processen.*

På regional nivå beskriver den regionala utvecklingsstrategin för Gävleborgs län att ett hållbart samhälle formas i samspel mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle. Civilsamhället har en särskild roll i att bidra till delaktighet, tillit och social sammanhållning; faktorer som är avgörande för ett öppet, inkluderande och hållbart Gävleborg.

I en tidigare rapport om civilsamhällets förutsättningar i Gävleborgs län, se bilaga 2, ”Mot ett sammanhållet ekosystem för social innovation”, framträder en bild av att viljan till samverkan är stark, men villkoren inom civilsamhället är ännu inte tillräckligt tydliga eller stabila. Otydliga roller, kortsiktig finansiering och ojämlika samverkansformer gör att den sociala ekonomins aktörer ofta agerar på basis av förväntningar snarare än på gemensamt formade och finansierade uppdrag. För att sektorn ska kunna vara en långsiktig och pålitlig partner behövs därför fler strukturer som bygger på delat ansvar, gemensamma överenskommelser och ekonomiska förutsättningar som gör det möjligt att ta ansvar över tid, exempelvis genom idéburet offentligt partnerskap (IOP) och andra modeller för flerårig samverkan.

Samhället förändras och med det också relationerna mellan offentlig sektor, näringsliv och civilsamhälle. I både nationella reformer och regionala sammanhang lyfts idag samverkan betydligt tydligare, inte minst i den nya socialtjänstlagen där civilsamhällets roll betonas som en viktig del av arbetet för social hållbarhet, men också i olika former av beredskapsarbete och platsers organisering och utveckling. I denna rörelse blir det viktigt att förstå vilka aktörer som ingår och vilka förutsättningar som krävs för att samverkan ska fungera i praktiken.

---

* Koden finns i svensk översättning via Myndigheten för civilsamhälle och unga MUCF och Nationellt organ för dialog och samråd NOD.

Vad är civilsamhälle, idéburen sektor och social ekonomi?

Tre begrepp används för att beskriva denna samhällssfär och för att skildra det civila samhällets mångfald.

Civilsamhället
Civilsamhället är den breda arenan för gemensamt engagemang med föreningar, kooperativ, stiftelser, nätverk och andra demokratiskt präglade organisationer.

Civilsamhället definieras enligt Sveriges riksdag som: "En arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen." (PROPOSITION 2009/10:55)

Men sektorn består i praktiken av många aktörer med sina egna definitioner.

En central aspekt i civilsamhället, särskilt i idéburna organisationer och social ekonomi, är den demokratiska förankringen, att människor organiserar sig för människor och att de som berörs av samhällsutmaningar ges reellt inflytande över problemformulering, utformning och utveckling av lösningar. Denna delaktighet är inte ett "mervärde" vid sidan av, utan en förutsättning för legitimitet, träffsäkerhet och hållbarhet i insatser som ska möta verkliga behov.

Civilsamhället är den breda arenan för gemensamt engagemang med föreningar, kooperativ, stiftelser, nätverk och andra demokratiskt präglade organisationer.

Den idéburna sektorn lyfter fram de organisationer i civilsamhället som arbetar utifrån ett uttalat samhällsändamål och en värdegrund eller ett samhällsuppdrag. De är demokratiskt organiserade, oftast genom föreningar, stiftelser, kooperativ och andra demokratiskt präglade organisationsformer.

Den sociala ekonomin är en del av den idéburna sektorn och inkluderar de aktörer som förenar samhällsnytta med organisatorisk och ekonomisk bärkraft.

Den idéburna sektorn

Den idéburna sektorn lyfter fram de organisationer i civilsamhället som arbetar utifrån ett uttalat samhällsändamål och en värdegrund eller ett samhällsuppdrag. De är demokratiskt organiserade, oftast genom föreningar, stiftelser, kooperativ och andra demokratiskt präglade organisationsformer.

Den idéburna sektorn utgör en del av civilsamhället, medan de delar av civilsamhället som består av lösa nätverk och informella grupperingar faller utanför den idéburna sektorn.

I denna rapport används inte begreppet "ideell sektor" eftersom det lätt leder tanken till att verksamheten i första hand bedrivs på obetald, ideell basis. Även om ideellt engagemang ofta är centralt, inrymmer idéburen sektor ett betydande inslag av professionellt organiserad verksamhet med anställda, ekonomisk verksamhet, juridiskt ansvarstagande och långvarig kontinuitet. Därför används här begreppet ”idéburen” snarare än “ideell”, eftersom det betonar att verksamheten drivs av en idé, ett värde eller ett samhällsändamål oavsett om verksamheten finansieras via bidrag, avtal, medlemsintäkter eller andra intäkter.

Att använda begreppet sektor är också ett sätt att markera den idéburna sektorn jämte den offentliga sektorn och den privata sektorn, även om den drivs av en annan logik och rationalitet än de två övriga. Den idéburna sektorn, inklusive den sociala ekonomin, verkar utifrån en rationalitet där samhällsnytta, demokrati och långsiktigt värdeskapande står i centrum, snarare än vinstmaximering eller myndighetsstyrning.

Den sociala ekonomin

Den sociala ekonomin är en del av den idéburna sektorn och inkluderar de aktörer som förenar samhällsnytta med organisatorisk och ekonomisk bärkraft.

Med social ekonomi avses civilsamhällets samhällsnyttiga verksamheter där resurser och ekonomisk aktivitet används som medel för att uppnå gemensamma mål, snarare än som ett mål i sig. Dessa är organiserade verksamheter som primärt har samhälleliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn.

Den sociala ekonomin omfattar verksamheter som har allmännytta eller medlemsnytta, inte vinstintresse, som främsta drivkraft. Detta kan omfatta allt från social innovation, lokal utveckling, platsutveckling och service till arbetsintegrerade verksamheter och välfärdsinsatser av olika slag. En bärande poäng är att den idéburna sektorns verksamheter oavsett grad av ideellt engagemang, alltid förutsätter ekonomi, struktur och kapacitet. Social ekonomi synliggör därmed att civilsamhället inte är “gratis”, utan en del av samhällssystemet som kräver långsiktighet, tillit och resurser.

Det är samtidigt viktigt att understryka att den sociala ekonomin inte är till för att ta över offentliga ansvarsområden. Organisationerna finns till för sina medlemmar, sina deltagare och sina lokalsamhällen. Det är just genom denna närhet till människors vardag som de ofta ser både behov och möjligheter tidigt. När dessa behov sammanfaller med offentliga mål uppstår en potential att komplettera både offentlig och privat sektor, men bara när uppdrag formuleras gemensamt och resurser följer med ansvaret.

Begreppet gör det möjligt att rikta blicken mot de delar av civilsamhället som, under rätt förutsättningar, kan bidra med stabilitet, innovationskraft och närhet till människor. Det markerar att dessa aktörer inte är en resurs som kan tas för given, utan en del av samhällskontraktet som behöver tydliga uppdrag, rimliga villkor och tillräckliga resurser för att kunna fylla de mellanrum som uppstår.

Genom att använda begreppet social ekonomi beskrivs inte bara en sektor. Det synliggör också vad som krävs för att dess potential ska bli långsiktigt hållbar i Gävleborgs regionala utveckling; tydlighet, stabilitet och partnerskap på riktigt.

Civilsamhällets historiska utveckling i Gävleborgs län

Civilsamhället har genom historien haft flera betydelsefulla roller som bidragit till formandet av samhällsutvecklingen. Den har varit en demokratisk kraft där människor organiserat sig, prövat inflytande och gjort sina röster hörda. Den har också fungerat som en tidig social innovatör genom att utveckla lösningar på samhällsproblem långt innan staten eller marknaden tog vid.

I dag är idéburen sektor en central välfärdspartner som når grupper och behov som det offentliga har svårt att möta, samtidigt som den fortsätter att skapa gemenskap, social innovation och social sammanhållning i lokalsamhällen.

Genom olika epoker har idéburna aktörer identifierat behov, mobiliserat människor och byggt verksamheter som senare blivit en del av den offentliga välfärden. Från folkrörelsernas genombrott till dagens partnerskap har sektorn varit en formande kraft, en aktör som kombinerar närhet till människor med förmågan att se behov tidigt och utveckla lösningar där varken staten eller marknaden räcker till.

Arkiv Gävleborg och Regionarkivet har tagit fram en historisk överblick över vilken roll civilsamhället har spelat i Gävleborgs län. Två utförliga historiebeskrivningar finns i bilaga 3 och 4, ”Civilsamhällets historiska utveckling i Gävleborg”, och sammanfattas här intill:

Gävleborgs läns landsting utanför rådhuset i Gävle år 1906. Stående som nummer sju från vänster i främre raden syns landstingets ordförande Christian Lundeberg från Forsbacka som året innan detta fotografi togs hade varit Sveriges statsminister.

Utdrag från de historiska beskrivningarna

Mitten av 1800 talet var en tid då Sverige snabbt förändrades. Det gamla ståndssamhället höll på att lösas upp, men ännu fanns varken demokrati eller välfärdsstat i modern mening. Mycket av vardagens trygghet vilade fortfarande på kyrkan, lokala gemenskaper och enskilda eldsjälar. När dessa gamla strukturer försvagades blev behovet av nya lösningar tydligt.

Ett viktigt steg togs 1862, då staten införde nya kommunalförordningar. De skapade grunden för dagens kommuner och regioner och gjorde lokalt självstyre till lag. Året därpå, den 21 september 1863, samlades Gävleborgs läns landsting för första gången i rådhuset i Gävle. Samtidigt började kommunfullmäktige runt om i länet att arbeta.

Nu fick samhället gemensamma politiska arenor där frågor om skola, fattigvård, sjukvård och infrastruktur kunde hanteras mer likvärdigt än tidigare.

De första landstingsmännen var inflytelserika personer i sina hembygder. De var bönder, företagare, präster och tjänstemän (idag är benämningen tjänstepersoner), ofta starkt engagerade i föreningslivet och det märktes i besluten. Bland de första åtgärderna fanns satsningar på jordbruk, järnvägar, sjukvård och folkbildning, som vandringsbibliotek och sjukhus. Landstinget och kommunerna blev därmed en länk mellan stat och medborgare och lade grunden för det framväxande välfärdssamhället.

Samtidigt växte folkrörelserna fram. Arbetareföreningar, nykterhetsrörelse, frikyrkor och senare arbetarrörelsen skapade sociala skyddsnät, spred kunskap och tränade människor i demokrati, långt innan allmän rösträtt infördes. Genom möten, studiecirklar och gemensamt ansvar lärde sig människor att organisera sig och fatta beslut tillsammans.

Tillsammans formade dessa krafter kommuner, landsting och ett livskraftigt föreningsliv, det moderna Sverige. Förändringen skedde utan revolutioner, genom samtal, samarbete och kompromisser. Det blev grunden för den svenska demokratin och den starka tilltron till att samhällsutveckling bäst sker när människor engagerar sig tillsammans.

Det ideella engagemangets omfattning

Det ideella engagemanget i Sverige ligger mycket högt och är i stort sett oförändrat över tid. Detta visar studier som har gjorts sedan 1992 om medborgarnas ideella engagemang. Den senaste rapporten "Många bidrar, få orkar bära" från Marie Cederschiöld Högskola, som togs fram 2024, visar att ideella insatser och ideellt arbete fortfarande är omfattande. Omkring 52 procent i åldersgruppen 15-84 år uppger att de har arbetat ideellt åtminstone någon gång under det senaste året, vilket visar att många bidrar med ideella insatser. På befolkningsnivå har det ideella arbetets omfattning och struktur inte förändrats drastiskt sedan 1990-talet, även om det ofta är den allmänna uppfattningen.

Det ideella arbetet är omfattande och relativt stabilt, men arbetsinsatsen fördelas ojämnt. En förändring som ses i undersökningen från 2024 är nämligen att det jämfört med tidigare är färre personer som arbetar fler timmar, medan ett större antal engagerar sig under färre timmar.

> Omkring 52 procent uppger att de har arbetat ideellt åtminstone någon gång under året

Intervju • Arkiv Gävleborg

Vi bevarar berättelser som annars riskerar att gå förlorade

Arkiv Gävleborg är länsarkivet som bevarar och tillgängliggör arkiv från föreningar, företag, gårdar, byar och privatpersoner i länet. I samlingarna finns också affischer, fanor och standar samt en del fotografier.

I arkivet finns handlingar som speglar samhällsutvecklingen i länet. De visar hur människor har påverkat sin samtid genom att organisera sig och arbeta tillsammans inom föreningsliv, arbetsliv och lokalsamhällen. Även den enskilda människan ryms i arkivet.

Vi har intervjuat Jenny Wessman-Öström, arkivchef på Arkiv Gävleborg, om verksamheten och dess betydelse för förståelsen av Gävleborgs historia, kulturarv och samhällsutveckling.

Intervju med Jenny Wessman-Öström, arkivchef på Arkiv Gävleborg.

Vad är syftet med Arkiv Gävleborg?
– Arkiv Gävleborg är en ideell förening med ett omfattande uppdrag. Grunden lades redan på 1930-talet när några eldsjälar började samla in en samling föreningsarkiv från Gävletrakten. I sin nuvarande form har Arkiv Gävleborg funnits sedan 1978, men från början hette vi Folkrörelsernas Arkiv i Gävleborgs län. Sedan 2003 är namnet Arkiv Gävleborg. Vi tar numera emot material från hela den enskilda sektorn, inte bara folkrörelserna.

Vilka värden skapar Arkiv Gävleborg?
– Arkiv Gävleborg bidrar genom vår verksamhet till att bevara Gävleborgs historia för framtiden. Vår verksamhet har också som mål att tillgängliggöra arkiven på en mängd olika sätt, möjliggöra forskning på alla nivåer och se till att vår gemensamma historia används och levandegörs.

Vi lägger stor vikt vid vårt pedagogiska uppdrag. I våra arkiv finns källor som åskådliggör hur demokratin växte fram från mitten av 1800-talet och framåt. Vi möjliggör forskning på alla nivåer. Det lokalhistoriska perspektivet stärker vår gemensamma kulturella identitet. Historien kan också bli en tillgång när det gäller varumärkesbyggande och platsutveckling.

Arkiv Gävleborg erbjuder öppna databaser, forskarservice, generösa öppettider och visningar för allmänhet, föreningar och skolor.

Vad betyder arkivet för förståelsen av civilsamhällets historia?
– Hos oss finns hela den historiska bredden. I folkrörelsernas mötesprotokoll ser man hur det har gått till att utöva demokrati i praktiken, från 1800-talet och fram till i dag. Vi har även arkiv efter andra typer av organisationer inom civilsamhället, till exempel Hushållningssällskapet. Där får man en bild av hur en liten elit arbetade för att sprida upplysningens idéer ut till allmogen.

Hur samverkar Arkiv Gävleborg med offentliga aktörer?
Arkiv Gävleborgs samverkar med offentliga aktörer på många olika sätt, dels ingår arkivet i kultursamverkansmodellen i Gävleborg, dels har vi ett nationellt uppdrag att bevara de enskilda arkiven i Gävleborgs län och utöver det samverkar Arkiv Gävleborg med samtliga kommuner i Gävleborg. Finansieringen är helt beroende av dessa aktörer.

Genom kultursamverkansmodellen har Arkiv Gävleborg, på samma sätt som andra länsövergripande kulturinstitutioner, ett årligt bidrag från både Kulturrådet och Region Gävleborg. Kultursamverkansmodellen tar avstamp i Region Gävleborgs Kulturplan, som tydligt styrdokument. Sedan bygger vi på det tillsammans med regionen och skriver årliga uppdragöverenskommelser, inom ramarna för våra verksamheter och kulturplanens riktning. I stora drag anger uppdragsöverenskommelsen att Arkiv Gävleborg ska bevara, tillgängliggöra och sprida kunskap om de arkiv som finns i verksamheten.

Alla kommuner i länet bidrar också till verksamhetens ekonomi, genom årliga föreningsbidrag. Utöver detta betalar alla medlemmar en årsavgift baserat på vilken typ av medlem man är och hur mycket material man deponerar hos oss på arkivet. Ovanstående finansiering möjliggör en mycket bred service och gediget samarbete som kommer hela Gävleborg till gagn. Varje år kommer ungefär 20 gymnasieklasser från hela länet på besök och får en arkivlektion. Vi alternerar också vårt firande av Arkivens dag i november mellan kommunerna i Gästrikland och Hälsingland. Förra året ordnade vi en väldigt välbesökt dag i Nordanstig, i tät samverkan med deras kommunarkivarie, och i år blir arrangemanget i Ockelbo, även där i ordnat tillsammans med kommunens arkivpersonal.

Vad är Gävleborgs län?

Gävleborg består av två landskap, Hälsingland i norr och Gästrikland i söder, med tydliga styrkor och särarter. Gästrikland fungerar som en geografisk och kulturell brygga mellan Norrland och Svealand. Kombinationen av skog, kust, järnbruksarv och moderna städer gör att landskapet har en både historiskt viktig och nutida stark identitet. Gästrikland har en lång industrihistoria och räknas ofta som ett klassiskt brukslän. Redan på 1500–1600-talet växte järnbruk fram här. Detta gjorde området till ett centrum för järn- och stålproduktion, vilket fortfarande präglar det nutida Gästrikland.

Hälsingland präglas av sina vidsträckta skogar, jordbruksmarker, älvdalar och av lokalsamhällen där kultur och gemenskap står starkt. Här finns en tradition av skogs- och tillverkningsindustri och tillsammans med småskaligt entreprenörskap, ett rikt föreningsliv och en växande besöksnäring skapar detta en lokal utvecklingskraft som är både uthållig och kreativ. Här finns Hälsingegårdarna, som är ett UNESCO världsarv, som symbol för kultur, hantverk och livsmiljöer formade av generationer.

När Gästriklands mer urbana energi möter Hälsinglands natur och lokala engagemang, där båda hålls ihop av havet, kustlinjen och skärgården, uppstår en helhet med stor bredd.

Gävleborgs län är Sveriges sjunde största län till ytan och omfattar totalt 18 113 km^2 vilket är ca 4 procent av Sveriges yta. Länet består av tio kommuner: Ljusdal, Ovanåker, Nordanstig, Hudiksvall, Bollnäs, Söderhamn, Ockelbo, Hofors, Sandviken och Gävle. Gävle är residensstad och är äldst i Norrland med anor från 1446.

Folkmängd per kommun

01	Gävle	104 130
02	Sandviken	38 161
03	Hudiksvall	37 434
04	Bollnäs	26 157
05	Söderhamn	24 345
06	Ljusdal	18 401
07	Ovanåker	11 306
08	Nordanstig	9 272
09	Hofors	9 166
10	Ockelbo	5 711

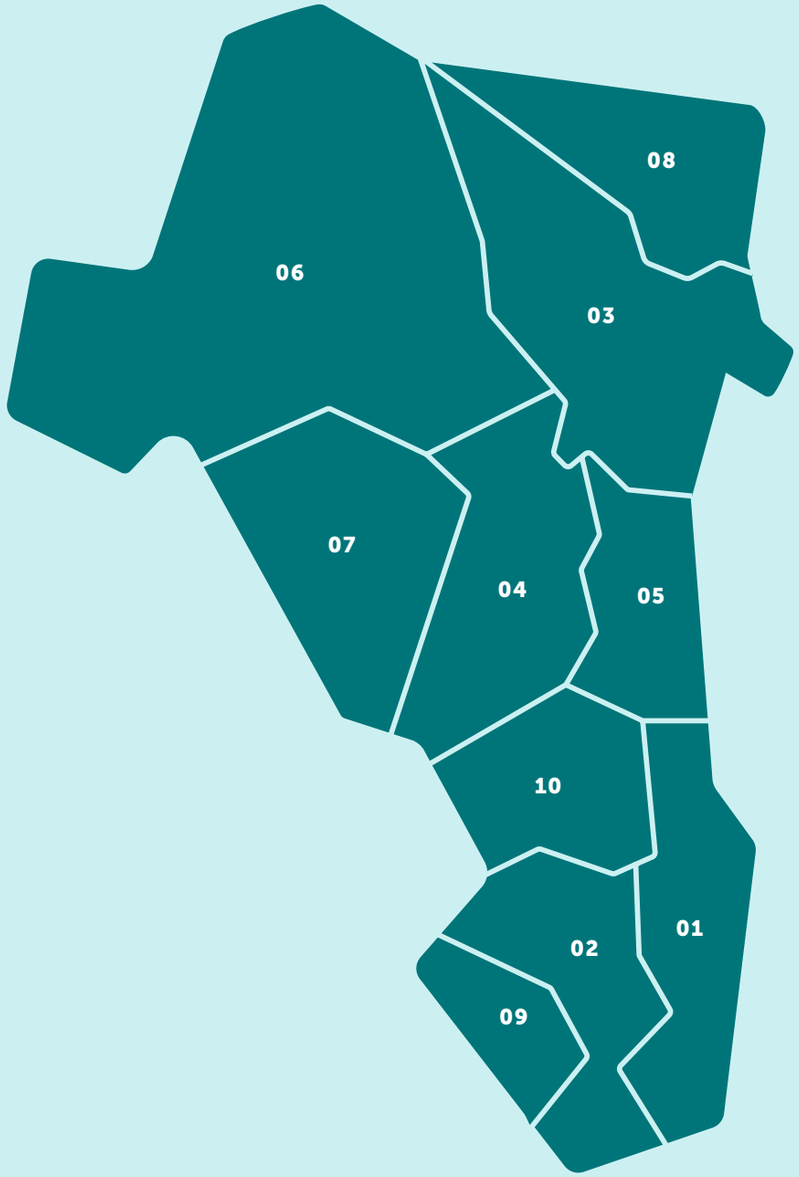

Figur 1. Karta över Gävleborgs län.

Befolkningsmängden uppgick till 284 558 personer år 2024, vilket är 2,7 procent av Sveriges befolkning. Befolkningstätheten är låg, 15,6 invånare per km^2, vilket är typiskt för stora län i Norrlandsregionen.

Den demografiska försörjningskvoten visar hur många barn och äldre som behöver försörjas av varje person i arbetsför ålder. År 2024 var den 88 i Gävleborgs län, vilket är den sjätte högsta i Sverige och indikerar ett relativt stort försörjningsansvar för den arbetande befolkningen. Minskande födslotal och minskad inflyttning gör att befolkningen sammantaget minskar även om utvecklingen varierar över Gävleborgs län. Mellan åren 2022 och 2025 minskade Gävleborgs befolkning med 1,4 procent och prognoserna tyder på att befolkningen kommer att fortsätta minska. Befolkningen är fortsatt åldrande. Medelåldern i länet är 44,7 år (2024), fjärde högst i landet. Ålderssammansättningen förändras mot en ökande andel äldre samt en lägre andel i arbetsför ålder.

Den här demografiska utvecklingen påverkar förutsättningarna för samhällsekonomi, välfärd och kompetensförsörjning. Tillväxten har under senare år varit svagare i Gävleborg jämfört med riket. En breddning till ett mer diversifierat näringsliv innebär möjligheter för Gävleborg i form av en mindre sårbar och mer attraktiv arbetsmarknad för alla, oavsett kön, ålder, förmågor eller bakgrund. Stärkt omställnings- och förnyelseförmåga genom social innovation tillsammans med smart specialisering kan bidra till att kraftsamla och möta många samhällsutmaningar.

Förmågan att stötta den sociala innovationsförmågan kan stärkas i Gävleborg, bland annat genom ökade investeringar i forskning och utveckling samt genom samverkan mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle. Kriser och lågkonjunkturer genererar möjligheter till social innovation och strukturell förnyelse, en utvecklingskraft som kräver aktiva strategier för att omhändertas.

Hur många föreningar finns det i Gävleborgs län?

I Gävleborg finns totalt 9 059 föreningar inom idéburen sektor. Av dessa är 5 648 ideella föreningar, vilket motsvarar 62 procent. Tabell 1 visar antal föreningar och fördelningen av föreningar över de sju olika juridiska formerna som en förening kan ha. Tabell 2 på nästa sida visar antalet föreningar per juridisk form i Gävleborgs län uppdelat per kommun. Förklaringar om juridiska former inom idéburen sektor finns i avsnittet Lexikon.

Att det är en så stor del ideella föreningar kan bero på att det är den enklaste och mest tillgängliga organisationsformen för människor som vill engagera sig. Ideella föreningar har en lägre administrativ börda än till exempel ekonomiska föreningar och styrs av sina stadgar istället för av lag. Det kan underlätta även för ovana att delta i styrelsearbete och den demokratiska processen. Den ideella föreningen är den helt dominerande organisationsformen i civilsamhället, inte bara i Gävleborgs län utan även nationellt sett.

En annan förklaring kan vara att offentliga stödmodeller i hög grad är utformade för ideella organisationer. Verksamhetsbidrag inom exempelvis föreningsliv, kultur, folkhälsa och ungdomsverksamhet riktar sig uttryckligen till ideella idéburna föreningar. Det gör att aktörer som vill verka länsövergripande nästan alltid väljer den ideella formen. Därtill samarbetar studieförbund i princip uteslutande med ideella föreningar och erbjuder bland annat lokaler och utbildningar.

Gävleborg har en lång tradition av folkrörelser: nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen, idrottsrörelsen, kulturföreningar och lokala utvecklingsgrupper. Dessa har historiskt organiserats som ideella föreningar och den strukturen lever kvar än i dag. Ideella föreningar behöver inte registreras i något offentligt register för att bedriva verksamhet, men organisationsnummer krävs för exempelvis bankkonto och bidragsansökningar, vilket registreras hos Skatteverket. Statistikmyndigheten SCB fångar upp de föreningar som får ett organisationsnummer och de blir en del av statistiken. Det innebär att ideella föreningar som saknar organisationsnummer eller annan registrering inte syns i SCB:s register, trots att de är aktiva och bedriver intern verksamhet. Därför är det faktiska antalet föreningar något fler än de 9 059 föreningar som SCB:s siffror visar, eftersom de föreningar som inte är registrerade står utanför den officiella statistiken.

Tabell 1. Föreningarnas antal och fördelning per juridisk form i Gävleborgs län.

Juridisk form	Antal	Procent
Ideella föreningar	5 648	62 %
Samfälligheter	1 767	20 %
Bostadsrättsföreningar	665	7 %
Övriga stiftelser och fonder	526	6 %
Ekonomiska föreningar	380	4 %
Registrerade trossamfund	66	1 %
Familjestiftelser	7	0 %
Gävleborg	**9 059**	**100 %**

I Gävleborgs län finns totalt 9 059 föreningar inom idéburen sektor. 62 procent av dessa är ideella föreningar.

Vilka typer av föreningar finns det?

Utöver ideella föreningar finns flera andra föreningsformer i Gävleborg. När det till exempel gäller organisationsform för gemensamhetsanläggningar är samfälligheter den vanligaste, de uppgår till 20 procent av Gävleborgs föreningar. Gemensamhetsanläggningar omfattar vägar, parkeringar, vatten- och avloppsanläggningar, lekplatser, grönområden och andra gemensamma funktioner. De är relevanta i allt från fritidshusområden till villaområden och landsbygder. De spelar dessutom en betydande roll i kris- och beredskapsarbete eftersom de ofta förvaltar kritisk lokal infrastruktur, särskilt på landsbygder och i mindre tätorter. Även bostadsrättsföreningar, stiftelser och ekonomiska föreningar utgör viktiga delar av föreningslivet i Gävleborg. Bostadsrättsföreningar och ekonomiska föreningar har ofta ett ekonomiskt ändamål kopplat till medlemmarnas gemensamma intressen, medan stiftelser vanligtvis förvaltar tillgångar för ett bestämt ändamål.

Tabell 2. Antal föreningar per juridisk form per kommun.

Kommun	Ideella föreningar	Sam-fälligheter	Bostadsrätts-föreningar	Övriga stiftelser och fonder	Ekonomiska föreningar	Registrerade trossamfund	Familje-stiftelser	Summa
Hofors	174	27	21	13	14	3		252
Ockelbo	158	61	1	29	19	1		269
Ovanåker	224	63	4	17	8	1		317
Nordanstig	329	152	2	32	34	4		553
Söderhamn	561	135	51	44	30	10	1	832
Bollnäs	605	198	35	28	31	6		903
Ljusdal	463	326	32	38	67	6		932
Sandviken	712	183	102	69	39	13		1 118
Hudiksvall	782	313	73	69	56	8	1	1 302
Gävle	1 640	309	344	187	82	14	5	2 581
Gävleborg	**5 648**	**1 767**	**665**	**526**	**380**	**66**	**7**	**9 059**

Hur är föreningarna fördelade över Gävleborgs län?

Det finns samband mellan hur tätt människor bor och hur många föreningar som finns.

Tabell 3 visar antal invånare per kommun, antal föreningar per kommun och kommunernas föreningstäthet, det vill säga antal föreningar per 1 000 invånare. Nordanstigs kommun har den högsta föreningstätheten i Gävleborgs län med 60 föreningar per 1 000 invånare. Ockelbo kommun, den minsta kommunen sett till invånarantal, har också en hög föreningstäthet, medan de två största kommunerna, Gävle och Sandviken, har lägst föreningstäthet. Hela förklaringen tycks dock inte ligga i antalet invånare i en kommun. För såväl Hofors kommun som Ljusdals kommun syns undantag från sådant mönster. Hofors har trots sitt låga invånarantal en låg föreningstäthet och Ljusdal har en högre föreningstäthet än förväntat utifrån invånarantal.

Tabell 4 visar föreningstäthet tillsammans med tätortsgrad. Tätortsgrad beskriver hur stor andel av befolkningen som bor i tätort.* En högre tätortsgrad, där en större andel bor i tätort, tycks sammanfalla med en lägre föreningstäthet. En lägre tätortsgrad, där en mindre andel bor i tätort, så som i Nordanstig, Ljusdal och Ockelbo, ger istället en högre föreningstäthet. Sambandet är inte perfekt, men trenden talar för att civilsamhällets organisering ofta påverkas av hur många som bor i eller utanför tätort.

Tabell 3. Föreningstäthet: antal föreningar per 1 000 invånare.

Kommun	Folkmängd	Totalt antal föreningar	Förenings-täthet
Ockelbo	5 711	269	47
Hofors	9 166	252	27
Nordanstig	9 272	553	60
Ovanåker	11 306	317	28
Ljusdal	18 401	932	51
Söderhamn	24 345	832	34
Bollnäs	26 157	903	35
Hudiksvall	37 434	1 302	35
Sandviken	38 161	1 118	29
Gävle	104 130	2 581	25
Gävleborg	**284 083**	**9 059**	

Tabell 4. Föreningstäthet och tätortsgrad.

Kommun	Föreningstäthet	Tätortsgrad
Gävle	25	94
Sandviken	29	87
Hofors	27	78
Söderhamn	34	77
Hudiksvall	35	72
Bollnäs	35	71
Ovanåker	28	68
Ockelbo	47	61
Ljusdal	51	61
Nordanstig	60	51

* Med tätort menas här ”Ett område med minst 200 folkbokförda invånare och tät bebyggelse” enligt definition från SCB.

Är platsens historia en del av förklaringen?

Tre av kommunerna med lägst föreningstäthet, Gävle, Sandviken och Hofors, ligger i Gästrikland och delar en stark industriell tradition genom bruken som historiskt format samhällslivet. Gävle är den största staden och var historiskt en av Sveriges viktigaste industri- och hamnstäder. Staden hade en stark pappers- och massaindustri, men också en betydande verkstadsindustri. Under 1900-talet präglades Gävle av ett starkt arbetsplatsbundet föreningsliv, där fackföreningar och idrottsföreningar ofta var kopplade till arbetsplatserna. Sandviken är ett av Sveriges mest klassiska brukssamhällen. Industriföretaget Sandvik AB har till stora delar format ekonomi, samhällsliv och identitet. Hofors har en tydlig brukstradition med järn- och stålindustri som en dominerande samhällskraft.

En del av förklaringen till den lägre föreningstätheten i Gävle, Sandviken och Hofors kan komma från att samhällsliv och engagemang historiskt organiserats kring arbetsplatsen snarare än genom ett brett föreningsliv.

Hälsinglands kommuner har istället en relativt hög föreningstäthet, med några undantag. Hälsinglands föreningsliv och lokala utvecklingskraft har vuxit fram ur en lång historia av självständighet, småskalighet och platsbaserad gemenskap. Hälsingland har präglats av jord- och skogsbruk med de stora Hälsingegårdarna, spridd bosättning och stark bygemenskap, vilket skapat en kultur där människor organiserar sig lokalt för att lösa gemensamma behov. De större avstånden har gjort att service, kultur och sociala funktioner många gånger byggts upp av invånarna själva. Föreningslivet har därför blivit en naturlig del av samhällsstrukturen, från idrott och kultur till byföreningar, utvecklingsgrupper och andra lokala initiativ.

Sammantaget tycks det som att föreningstätheten i Gävleborgs län i hög grad speglar de historiska samhällsstrukturerna. I de industriellt präglade kommunerna i Gästrikland där engagemanget länge varit knutet till arbetsplatserna är antalet föreningar per 1 000 invånare lägre, medan Hälsinglands starkare tradition av lokal självorganisering kan ha bidragit till en högre föreningstäthet.

> Föreningstätheten i Gävleborgs län speglar de historiska samhällsstrukturerna.

Vilka värden skapas?

Föreningslivet utgör en av de mest långsiktigt bärande strukturerna i det svenska samhället. Genom ideellt engagemang, sociala nätverk och lokalt förankrade föreningar skapas värden som sträcker sig långt bortom de direkta aktiviteterna.

Forskning inom nationalekonomi, sociologi, folkhälsa och statsvetenskap visar att idéburen sektor genererar betydande ekonomiska, samhällsnyttiga, sociala och demokratiska effekter, ofta med hög avkastning i relation till investerade resurser.

Ekonomiska värden

Studier från bland annat Tillväxtverket och Marie Cederschiöld högskola visar att civilsamhället bidrar så väl med sysselsättning och arbetsmarknadsintegration som ekonomisk omsättning och lokal utveckling.

Idéburen sektor skapar arbetstillfällen, praktikplatser och vägar in på arbetsmarknaden, särskilt för unga, nyanlända och personer långt från arbetslivet. Den genererar stort till den sociala ekonomin med ekonomiska flöden genom evenemang, inköp, lokaler, tjänster och samarbeten. I många landsbygder är föreningar centrala ekonomiska motorer.

Många tror att en förening med ideellt syfte inte kan ha anställda, men så är inte fallet. Det civila samhället kan mycket väl ha avlönad personal. Idéburen sektor är en betydande arbetsgivare i Sverige. Enligt SCB:s statistik från 2024 arbetade 204 000 personer inom civilsamhället. Det motsvarar 3,9 procent av alla sysselsatta i landet.

Av Gävleborgs 9 059 föreningar har 596 stycken en eller fler anställda. Det motsvarar 6,6 procent av föreningarna.

> Av Gävleborgs 9 059 föreningar har 596 stycken en eller fler anställda vilket motsvarar 6,6 procent.

Föreningar som är arbetsställen

Statistikmyndigheten SCB definierar ett arbetsställe som en plats där verksamhet bedrivs. Alla föreningar som har någon av registreringarna mervärdesskatt (moms), F-skatt eller arbetsgivare blir automatiskt kategoriserade som ett arbetsställe. Ideella föreningar som bara är arbetsgivarregistrerade (utan omsättning) blir också ett arbetsställe i statistiken. Deltidsanställningar är vanliga i den idéburna sektorn och många arbetsgivare har få anställda.

I tabell 5 här intill beskrivs antal föreningar per juridisk form (kolumn 2) och antal respektive andel av dessa som har en eller flera anställda (kolumn 3 respektive 4). Av Gävleborgs 5 648 ideella föreningar har 338 (eller 6 procent) en eller fler anställda. Det är alltså en relativt låg andel av de ideella föreningarna som har anställda.

Den femte kolumnen i tabellen visar hur stor andel av alla arbetsställen som finns inom respektive juridisk form. Här framgår att ideella föreningar står för den största andelen, 62 procent.

För de registrerade trossamfunden gäller det motsatta: 20 av totalt 66 stycken (30 procent) har en eller fler anställda, men jämfört med övriga juridiska former utgör arbetsställen inom trossamfunden en mycket liten andel (1 procent). Även hos de ekonomiska föreningarna finns en ganska hög andel en eller flera anställda (21 procent), men sett till alla arbetsställen är det en mindre andel som återfinns här (4 procent).

Tabell 5. Arbetsställen per juridisk form i Gävleborgs län.

Juridisk form	Antal föreningar, per juridisk form	Antal föreningar med en eller fler anställda, per juridisk form	Andel föreningar med en eller fler anställda, per juridisk form	Andel arbetsställen i respektive juridisk form
Ideella föreningar	5 648	338	6 %	62%
Samfälligheter	1 767	9	0,5 %	20 %
Bostadsrättsföreningar	665	121	18 %	7 %
Övriga stiftelser och fonder	526	27	5 %	6 %
Ekonomiska föreningar	380	81	21 %	4 %
Registrerade trossamfund	66	20	30 %	1 %
Familjestiftelser	7	0	0 %	0 %
Gävleborg	**9 059**	**596**		**100 %**

Tabell 6. Arbetsställenas storleksklass.

	Storleksklasser av antal anställda					
Juridisk form	**1-4**	**5-9**	**10-19**	**20-49**	**50-99**	**Totalt**
Ideella föreningar	217	70	32	14	5	338
Samfälligheter	5	4				9
Bostadsrättsföreningar	95	21	5			121
Övriga stiftelser och fonder	13	5	5	3	1	27
Ekonomiska föreningar	22	32	17	10		81
Registrerade trossamfund	1		4	11	4	20
Familjestiftelser	0	0	0	0	0	0
Gävleborg	**353**	**132**	**63**	**38**	**10**	**596**

Storleksklass på arbetsställen

Statistiken för antal anställda inom civilsamhället anger inga exakta antal. Detta beror på att den presenteras i grupper om antal anställda: att ett arbetsställe har 1–4 personer anställda, 5–9 personer anställda och så vidare. Detta gör att det utifrån statistiken endast går att göra en beräkning av, och ge en fingervisning om, hur många anställda som finns.

Tabell 6 visar antal arbetsställen i Gävleborg per juridisk form med 1–4 personer anställda, 5–9 personer anställda och så vidare. De flesta av arbetsställena, 353 stycken, har 1–4 personer anställda. Det innebär att det finns mellan 353–1 412 personer anställda inom denna storleksklass av arbetsställe.

För de flesta föreningsformerna är de minsta storleksklasserna med 1–4 eller 5–9 anställda mest vanligt. Undantaget är trossamfunden. Bland dessa är det mest vanligt med en storleksklass om 20–49 personer anställda.

Tio stycken föreningar, oavsett juridisk form, har mellan 50 till 99 personer anställda. Fem av dessa är ideella föreningar och fyra stycken är registrerade trossamfund.

Utöver detta tillkommer ideellt arbete genom volontärer, praktikanter och andra personer som sysselsätts i verksamheten utan att vara anställd.

Värdet av ideellt arbetade timmar

Idéburen sektor bidrar med ett betydande ekonomiskt värde som arbetsgivare i Gävleborg. Utöver anställda och ekonomisk omsättning bidrar civilsamhället också med ett betydande ekonomiskt värde genom ideellt arbete.

Det finns olika metoder som används för att ekonomiskt värdera ideellt arbete. Värdet av de timmar av ideellt arbete som varje år genomförs i Gävleborgs län beräknas motsvara mellan 2,0 och 3,9 miljarder kronor. Det motsvarar mellan 2,5 och 4 procent av bruttoregionalprodukt, BRP. Denna beräkning bör dock ses som en grov uppskattning och en fingervisning av ett ungefärligt värde. Oavsett modell för beräkning är det svårt att uppskatta ett monetärt värde, ett förädlingsvärde, av det ideella arbetet. Beräkningen som använts här är begränsad utifrån att den baseras på flera antaganden och baseras på tillgänglig offentlig statistik från SCB. Statistiken inkluderar endast verksamheter med ett organisationsnummer, vilket gör att allt ideellt arbete som sker utanför de föreningar som har någon form av registrerad aktivitet exkluderats. De kostnader som uppstår när ideellt arbete utförs är inte heller inkluderat, exempelvis arvoden, lokalkostnader, försäkringskostnader, sociala avgifter och materialkostnader. Samtidigt är det kostnader som i sin tur genererar intäkter till fastighetsägare, försäkringsbolag, Skatteverket med flera.

Beräkningen ligger dock i nivå med andra tidigare genomförda studier av värdet av frivilligt arbete på nationell och regional nivå och kan därmed fungera som en fingervisning av dess omfattning.

Läs mer om beräkningsmodellen och om det över-gripande problemet med att beräkna värde i bilaga 5, ”Det civila samhällets nytta och ekonomiska bidrag till samhällsekonomin”.

Omsättning

Ekonomisk omsättning uppstår när en förening säljer något. Bidrag, stöd och gåvor räknas inte som omsättning, även om de används för att betala löner.* Av föreningarna i Gävleborg är det 808 stycken som har någon omsättning registrerad år 2024.

De allra flesta föreningar har en låg omsättning. 280 föreningar rapporterar en omsättning under 1 000 kronor och 331 föreningar rapporterar en omsättning på mellan 1000 och 499 000 kronor. 123 föreningar har en omsättning på över en miljon kronor, se tabell 7.

Tabell 7. Antal föreningar per storleksklass på omsättning i Gävleborgs län.

Omsättning	Antal föreningar
Under 1 tkr	280
1–499 tkr	331
500–999 tkr	74
1 000–4 999 tkr	91
5 000–9 999 tkr	16
10 000–19 999 tkr	7
20 000–49 999 tkr	6
50 000-99 999 tkr	3
Totalt	**808**

* Detta följer av hur ideella föreningar redovisar sina intäkter enligt Skatteverkets vägledning om bokföring och redovisning för föreningar.

Intervju • Fontänhuset

Fontänhuset Sandviken där människor får växa

När Fontänhuset Sandviken öppnade sina dörrar 2023 var ambitionen tydlig: att skapa en plats där människor med psykisk ohälsa kan hitta gemenskap, struktur och framtidstro. Genom att fokusera på individens resurser snarare än begränsningar har verksamheten blivit en viktig del av det lokala civilsamhället och ett komplement till offentliga verksamheter.

Verksamhetschef Maria Reeves beskriver här hur Fontänhuset i Sandviken arbetar.

Intervju med Maria Reeves, verksamhetschef, Fontänhuset i Sandviken.

Vilket behov eller sammanhang var det som gjorde att er organisation startade?

– Initiativet till Fontänhuset i Sandviken kom från MYSAM Sandviken (Myndigheter i Samverkan), en grupp som verkar inom ramen för Samordningsförbundet Gävleborg. Gruppen identifierade att det saknades en verksamhet för personer med psykisk ohälsa. Där de kan återhämta sig i sin egen takt och samtidigt känna gemenskap och ansvar. Många hamnar i långvarig isolering och utanförskap trots kontakt med vård och andra stödinsatser.

Efter att ha fått kännedom om Fontänhusmodellen tog MYSAM fram en förstudie som visade att det fanns ett behov av ett Fontänhus i Sandvikens kommun. Fontänhuset bygger på en internationell modell där fokus ligger på människors egna resurser och möjligheter. Vi möter människor i olika åldrar som behöver ett långsiktigt sammanhang för att bygga självkänsla, struktur och framtidstro. Målet är att skapa förutsättningar för personlig utveckling och på sikt arbete eller studier.

Vilka värden skapar verksamheten för platsen?

– För våra medlemmar handlar det om att återfå rutiner, social trygghet och känslan av att vara betydelsefull. Många beskriver att Fontänhuset är platsen där de börjar tro på sig själva igen. Huset drivs tillsammans med våra medlemmar genom exempelvis administration, kommunikation och medlemsstöd. Det handlar inte om terapi eller traditionell arbetsträning, utan om delaktighet och gemenskap.

Människorna här kan bryta sin isolering, utveckla nya färdigheter och våga ta steg mot arbete, praktik eller studier. De går från att känna sig som en belastning till att känna att man är en tillgång. För samhället bidrar vi till ökad social hållbarhet genom vår mötesplats. Ett komplement till vård och myndigheter.

Vad ser ni för effekter i samhället som en följd av ert arbete?
– Sammanhang och mänskliga relationer är avgörande för återhämtning. Vi ser personer som efter många år utanför studier eller arbetsliv hittar tillbaka till tron på sin egen förmåga.

Vi ser också att behovet av vård minskar för många av våra medlemmar. I en samhällsekonomisk utvärdering över Fontänhusen i Sverige (genomförd 2026 av företaget Payoff) uppger 60 procent att deras vårdbehov har minskat med minst 25 procent, medan drygt 30 procent säger att deras vårdbehov har halverats. Det innebär ökad livskvalitet för individen och samtidigt minskad belastning på psykiatrin, vårdcentralerna och akutmottagningarna. När människor känner delaktighet och får stöd i vardagen minskar ofta behovet av mer akuta insatser.

Upplever ni att ni bidrar till utvecklingen i Gävleborg?
– Ja, när människor får möjlighet att må bättre och vara delaktiga i samhället stärks folkhälsan. Vi bidrar också till att minska stigmat kring psykisk ohälsa genom att visa att människor kan återhämta sig och bidra utifrån sina förutsättningar.

Vi ser att en del medlemmar går vidare till arbete eller studier trots att omgivningen tidigare tvivlat på att det skulle vara möjligt. Det skapar positiva effekter både för individen, familjen och samhället i stort.

Känner ni att ni kan samverka på ett bra sätt med offentlig verksamhet?
– Vi har en bra dialog med kommuner, regioner och andra myndigheter. Ett gott samarbete med bland annat socialpsykiatrin, psykiatrin och primärvården. När Fontänhuset startade 2023 anslöt sig olika vårdenheter och andra stödinsatser för personer med psykisk ohälsa, exempelvis olika kommunala aktörer, i uppstartsarbetet. De har därefter fortsatt att samverka med oss. Men vi kunde också önska större förståelse för det förebyggande och relationsskapande arbete som civilsamhället utför. I dag finansieras vår verksamhet genom statsbidrag och ett idéburet offentligt partnerskap (IOP) med Sandvikens kommun. Stiftelsen Göranssonska Fonden har också haft en viktig betydelse för verksamhetens utveckling. Fonden finansierar främst investeringar och utvecklingsinsatser snarare än den löpande verksamheten, men deras bidrag har varit avgörande för att bygga upp verksamheten. För att kunna erbjuda verksamheten till fler invånare i regionen skulle en mer långsiktig form av samverkan och finansiering vara behjälplig. Även en tydligare dialog där civilsamhällets erfarenheter tas tillvara tidigare i processer. Vi möter människor nära deras vardag och kan bidra med viktiga perspektiv kring psykisk hälsa, återhämtning och social inkludering.

Samhällets utmaningar kring psykisk ohälsa kräver att offentliga aktörer och civilsamhälle arbetar tillsammans. Vi fungerar som kompletterande kraft där olika kompetenser behövs för att skapa ett mer hållbart samhälle.

Sociala värden

Värdet av idéburen sektor och av ideellt arbete, är inte bara monetärt. Människor utför frivilligt arbete av fler orsaker än monetär vinning och det ger samhället fler värden än bidrag till bruttoregionalprodukten (BRP). Detta är värden som inte alltid syns i traditionell statistik men som har stor samhällsekonomisk betydelse och stora värden för både människan och platsen.

I forskning och i det offentliga samtalet finns det en påfallande stor enighet om värdet och nyttan av det civila samhället och av ideellt arbete för såväl individen som samhället i stort. Det kan bidra till ökad social sammanhållning och tillgodose behov som det offentliga eller marknaden inte alltid kan möta. Många av dagens välfärdslösningar har vuxit fram som sociala innovationer ur människors gemensamma organisering.

Brandvärnet, barnavårdscentraler, förskola, delar av äldreomsorgen och kvinnojourer är exempel på verksamheter som har sitt ursprung i civilsamhället och som idag är integrerade i välfärden. Samtidigt fortsätter civilsamhället att utveckla nya lösningar som stärker delaktighet, jämlikhet och tillgänglighet. Människors deltagande i civilsamhället har också positiva effekter på folkhälsan. Deltagande i föreningsliv är till exempel kopplat till bättre fysisk och psykisk hälsa. Hög föreningsaktivitet korrelerar också med ökad upplevd trygghet, starkare sociala nätverk och lägre kriminalitet. Civilsamhället skapar därigenom viktiga värden genom social delaktighet, tillit och trygghet. Sammantaget ger det stora samhällsnyttor både för individen och för samhället genom dess bidrag till minskade samhällskostnader för ohälsa, socialt utanförskap samt bristande trygghet och tillit.

Idéburna aktörer fungerar också som utförare av offentligt finansierad välfärd och bidrar till att fler erfarenheter och perspektiv blir hörda i samhällsutvecklingen. Detta ses exempelvis paraplyföreningen mellan genom och Funktionsrätt Gävleborgs arbete. Funktionsrätt Gävleborg samlar 35 medlemsföreningar som företräder människor med olika funktionsnedsättning. Genom att synliggöra behov, lyfta erfarenheter och bidra med kunskap är föreningarna en viktig kraft i arbetet för ett mer inkluderande och tillgängligt Gävleborg.

Studieförbundens roll

Studieförbunden spelar en avgörande roll i Gävleborgs samhällsutveckling genom att erbjuda frivillig folkbildning som stärker demokrati, delaktighet och livslångt lärande. De skapar öppna mötesplatser där människor kan utveckla kunskap, kreativitet och engagemang oavsett bakgrund, ålder eller förutsättningar.

Sedan början av 1900 talet har studieförbunden varit en drivande kraft i att bredda bildningen i Sverige. De växte fram ur folkrörelsernas strävan att ge människor verktyg att förstå sin samtid, organisera sig och påverka samhällsutvecklingen. Traditionen lever starkt vidare i dag, där folkbildningen fortsätter att vara en motor för demokratiskt deltagande och ökade möjligheter för människor att forma sina livsvillkor.

Genom studiecirklar, kulturverksamhet och lokala samarbeten bidrar studieförbunden till att utjämna utbildningsklyftor, stärka språkutveckling, bredda deltagandet i kulturlivet och stärka människors möjligheter att påverka sina liv och sin omgivning. De ger verktyg att navigera i ett alltmer komplext samhälle och skapar utrymme för nya röster, idéer och perspektiv.

I både städer och landsbygder fungerar studieförbunden som en viktig demokratisk infrastruktur som främjar gemenskap, integration och social hållbarhet. Här skapas förutsättningar för lokal utveckling och det stärker demokratin på gräsrotsnivå. Studieförbunden gör det möjligt för människor att lära, mötas och påverka och därmed för samhället att utvecklas.

Figur 2: Medlemsföreningar i Funktionsrätt Gävleborg.

Intervju • Rädda Barnen

Relationer som skapar framtidstro

Rädda Barnen som organisation finns för att alla barn ska få sina rättigheter tillgodosedda och en trygg uppväxt. Deras arbetet utgår från barnkonventionen och att jobba för att barn ska få må bra, känna sig trygga och ha möjlighet att utvecklas, oavsett var de bor eller vilka förutsättningar de har.

Simona Geries och Luul Mohamud är verksamma inom Rädda Barnen i Gävle och berättar här om sitt arbete.

Intervju med Simona Geries och Luul Mohamud, Rädda Barnen i Gävle.

Vilka behov möter ni i er verksamhet och hur arbetar ni med dem?

– I Gävleborg har Rädda barnen flera kontor och lokalföreningar där vi medverkar. Vi stöttar barn i akuta situationer, men arbetar också långsiktigt för att motverka utanförskap, stärka barns röster och se till att samhället tar ansvar för barns rättigheter.

I bostadsområdet Andersberg blir det här väldigt konkret. Vi ser att det finns barn som inte har samma tillgång till trygga fritidsaktiviteter eller vuxna sammanhang. Därför driver vi verksamheter som DOIT, en lågtröskel fritidsverksamhet där barn får prova olika aktiviteter gratis med fokus på rörelse och gemenskap. Dels med tjej- och killträffarna i mindre grupper där vi arbetar mer med trygghet, samtal och personlig utveckling. Dels med en studio där barn och unga får uttrycka sig genom musik. Tillsammans skapar de här verksamheterna en plats där barn får känna sig trygga, bli lyssnade på och vara delaktiga.

Vilka värden skapar ni för människor och platsen där ni verkar?

– Vi skapar värden som kanske inte alltid syns direkt, men som är väldigt tydliga i barnens vardag. För många barn handlar det om att få en trygg plats att komma till, där det finns vuxna som ser dem och där de får känna gemenskap. Vi ser att barnen utvecklar självkänsla, vågar ta plats och får en större framtidstro.

I Andersberg bidrar vi till att skapa fler positiva sammanhang för barn och unga. Det handlar om att stärka relationer mellan barn, familjer och andra aktörer, men också om att bygga trygghet i området över tid. Om vi ska lyfta en särskild insats så är det arbetet med våra tjejträffar och unga förebilder. Där ser vi hur tjejer går från att vara deltagare till att bli trygga unga ledare som själva är med och håller i aktiviteter och stöttar yngre barn. Det är starkt att se, både för deras egen utveckling och för hela gruppen. Vi följer upp jobbet genom deltagarantal, återkoppling från barnen och våra utvärderingar där barnen själva beskriver vad som gör att de känner sig trygga.

Vilka effekter ser ni som andra kanske inte alltid uppmärksammar?
– En stor del av det vi gör handlar om relationer och förtroende. Vi försöker bygga broar mellan familjer och andra samhällsaktörer. Många föräldrar kan känna oro eller osäkerhet exempelvis inför olika myndigheter. Där kan vi vara en trygg mellanhand. Vi har sett resultat när föräldrar, som tidigare varit tveksamma, nu vågar delta i möten och ta emot stöd. Utöver det ger vi barnen utrymme att prata om svåra saker, som otrygghet, skjutningar eller det som händer i deras vardag. När de får sätta ord på det och bli lyssnade till gör det stor skillnad för deras trygghet och hur de ser på framtiden.

På vilka sätt bidrar ni till utvecklingen i Gävleborgs län?
– Vi bidrar genom att arbeta nära barn och familjer på flera platser i Gävleborg, inte bara i Andersberg. Rädda barnens lokalföreningar bidrar med engagemang och förankring i de områden där vi jobbar. Genom samarbeten, till exempel med RF-SISU, kan vi hjälpa barn att ta steg vidare in i föreningar. Det stärker både barnens möjligheter och föreningslivet i området.

Hur skulle ni vilja samverka mer med offentliga aktörer?
– Vi samverkar redan idag med kommunen och andra aktörer, men oftast behövs mer långsiktighet. Inte bara samverkan i projekt under en begränsad tid, utan att arbetet får hålla över tid. Civilsamhällets roll behöver tas tillvara ännu mer. Här har vi en nära kontakt med barn och familjer och fångar upp behov tidigt. Den kunskapen skulle kunna användas ännu mer i planering av insatser.

Sen behövs gemensamma strukturer där alla kan jobba mer tillsammans, som jämbördiga kring barns bästa. Mycket av det vi gör, som lågtröskelverksamheter och det relationsbyggande arbetet, kunde utvecklas ännu mer om förutsättningar för samverkan fanns.

Demokratiska värden och humankapital

Civilsamhället stärker demokratin genom att erbjuda arenor för samtal, gemensamt beslutsfattande och kollektivt handlande i linje med synen på demokratin som en levd praktik, där människor formar sina liv tillsammans. Här utvecklas socialt kapital i form av tillit, ömsesidighet och nätverk, vilket utgör en grund för samhällets resiliens, lokal utvecklingskraft och långsiktig social sammanhållning.

Genom dessa processer fungerar civilsamhället som en bärande struktur i samhället; en plats där relationer skapas, initiativ växer fram och människor organiserar sig kring gemensamma behov. Det bidrar till att inkludera företag och andra aktörer i lokalsamhället och stärker förtroendefulla relationer som i sin tur möjliggör samverkan, innovation och entreprenörskap.

Samtidigt producerar civilsamhället värden och tjänster som ofta är svåra att prissätta, men avgörande i exempelvis kriser, där organisering, engagemang och lokal handlingsförmåga snabbt kan mobiliseras. Sammantaget utgör civilsamhället ett fundament för ett samhälle som håller ihop över tid. Mot denna bakgrund kan ideellt engagemang också förstås som en central källa till humankapital. Genom att människor tränas i att ta initiativ, organisera sig och omsätta idéer i handling tillsammans med andra stärks även entreprenörskap och innovationsförmåga. Det utvecklar ledarskap, projektledning, demokratiska färdigheter och social kompetens, resurser som gynnar både arbetsmarknaden och samhället i stort. På så vis kan civilsamhället fungera som en "skola" för arbetslivserfarenhet, kontakter och vägar in i arbete och företagande.

> Civilsamhället stärker demokratin genom att erbjuda arenor för samtal, gemensamt beslutsfattande och kollektivt handlande.

Intervju • Röda Kvarn Ideella Kulturförening

En stark kulturell mötesplats som blivit så mycket mer

I Ljusdal har Röda Kvarn Ideella Kulturförening vuxit fram som en samlande kraft för kultur, gemenskap och dialog. Med konserter, filmvisningar, seniorträffar och ungdomskvällar har föreningen på kort tid blivit en viktig mötesplats för människor i olika åldrar och med olika bakgrund. Samtidigt visar verksamheten hur civilsamhället kan bidra till regional utveckling, folkhälsa och demokratiskt deltagande. Ofta med små resurser men stort ideellt engagemang.

Svante Bergström är ordförande i föreningen och berättar om deras verksamhet.

Intervju med Svante Bergström,
Ordförande i Röda Kvarn Ideella Kulturförening.

Vilka behov gjorde att ni startade er verksamhet?
– Vi fick tillgång till restauranglokalen och insåg ganska snabbt hur mycket som faktiskt kunde göras här i denna anrika och unika lokal. Det fanns ett tydligt behov av en plats för kulturupplevelser och möten med föreläsningar, konserter, stumfilm och samtal, men också en plats som känns varm och välkomnande. Kombinationen av restaurang, scen och hemtrevlig miljö gjorde att vi kunde skapa något som inte riktigt funnits här tidigare.

Föreningen bildades en tid efter att restaurangverksamheten tagits över av personalen från den tidigare verksamheten. Kulturföreningen ville utveckla verksamheten vidare och söka stöd för arrangemang och aktiviteter. Region Gävleborg blev tidigt en viktig samarbetspartner.

När vi tittar tillbaka på platsens historia kändes det naturligt att fortsätta i samma anda. Här bedrevs folkbildning redan i slutet av 1800-talet genom amatörteater, film och kulturaktiviteter med verksamhet för både unga och äldre. Vi försöker göra något liknande idag, skapa ett levande kulturhus där alla känner sig välkomna.

Vilka värden skapar ni för människor och platsen där ni verkar?
– Det viktigaste är kanske att människor får en plats att träffas på. Här kan man umgås, upptäcka nya saker och känna sig inkluderad. Vi har varit noga från början med att verksamheten ska präglas av inkludering, mångfald och bredd. Alla musikgenrer får plats, men det ska hålla kvalitet och ge människor nya perspektiv, som folkbildande där besökare får möta kultur de kanske inte tidigare kommit i kontakt med.

Många kommer hit för att de vet att de kommer att uppleva något bra och kanske lära sig något nytt. Det blir inte bara underhållning utan inspiration och mänskliga möten.

En viktig del av verksamheten är seniorträffarna som arrangeras en dag i veckan.

Vi identifierade ett behov bland äldre som kanske annars riskerar att bli ensamma. Här kan de äta lunch, delta i föreläsningar, musik

eller scensamtal och samtidigt träffa andra människor. Vi märker att många äldre, särskilt män, känner sig trygga här på ett sätt som andra verksamheter ibland haft svårt att skapa.

Vi har också startat ungdomskvällar för unga som kanske annars blir hemmasittare eller känner sig ensamma. Det som imponerat på oss är vilka frågor de vill prata om, som psykisk ohälsa, självmord, sexuellt våld och svåra livshändelser. Det visar att det finns ett stort behov av trygga mötesplatser där unga kan samtala om sådant som är viktigt på riktigt.

Vilka behov möter ni i er verksamhet och hur arbetar ni med dem?
– Många ser kanske kultur som något trevligt vid sidan av, men vi ser att verksamheten också har stora sociala effekter. Det handlar om folkhälsa, gemenskap och demokrati. Vi tror att mycket av det vi gör faktiskt förebygger ensamhet och psykisk ohälsa på längre sikt. Kulturhuset är också en plats där andra organisationer och nätverk kan mötas.

Många föreningar använder lokalen för egna arrangemang. Vi samarbetar med bland andra Ljusdals Riksteaterförening, Musik i Ljusdal, Bilda, ABF och olika kulturaktörer i länet. Det gör att vi tillsammans kan skapa mer än vad någon av oss hade kunnat göra var för sig.

Ett annat exempel är initiativet ”Politikersoppan”, som startades för att skapa lugna och respektfulla samtal mellan medborgare och politiker om lokala samhällsfrågor.

Vi såg ett behov av en plats för dialog när samhällsdebatten blev väldigt polariserad. Här ska människor kunna möta politiker och prata med varandra utan hårda motsättningar. För oss handlar det om att värna demokratin genom samtal och förståelse.

På vilket sätt bidrar ni till utvecklingen i Gävleborgs län?
– Vi ser oss absolut som en regional aktör. Vi arrangerar konserter flera gånger i veckan, bygger nätverk och skapar mötesplatser som gör platsen mer attraktiv att leva i. Kultur bidrar till att människor vill stanna kvar, flytta hit och engagera sig.

Föreningen har också tagit initiativ till ett kulturnätverk för att samla aktörer och identifiera gemensamma behov.

Vi konkurrerar inte med varandra, utan försöker bli starkare tillsammans. Genom samverkan kan vi lyfta det kulturella intresset i området och skapa fler möjligheter för invånare och besökare. Vi ingår även i flera nationella nätverk och organisationer som ger stöd, utbildning och erfarenhetsutbyte.

Det är viktigt att arbetet inte hänger på några få personer. Genom nätverk och samverkan bygger vi långsiktighet och hållbarhet i verksamheten.

Hur skulle ni vilja fortsätta samverka med offentliga aktörer?
– Många av våra aktiviteter skapar värden som Ljusdals kommun och Region Gävleborg också efterfrågar som gemenskap, inkludering och ett levande lokalsamhälle.

Föreningen för just nu dialog med kommunen om ett möjligt idéburet offentligt partnerskap, ett så kallat IOP-avtal.

Ett sådant upplägg skulle kunna ge oss en grundtrygghet samtidigt som vi fortsatt kan arbeta självständigt och flexibelt. Det viktiga är att stödet inte innebär för mycket detaljstyrning utan bygger på tillit och gemensamma mål.

Vi skulle önska att kommunen lyssnade mer på de kulturella aktörerna och såg vilket värde verksamheten faktiskt skapar. Det handlar inte bara om kultur i sig, utan om människors livskvalitet, demokrati och ett samhälle där olika grupper kan känna delaktighet.

Med en tryggare finansiering skulle fler föreningar och grupper kunna använda lokalen och skapa verksamhet här. Då skulle platsen kunna bli ännu mer levande och tillgänglig för fler människor.

Intervju • Kultur Gävleborg

Kultur Gävleborg verkar för ett levande kulturliv

Kultur Gävleborg är en del av Region Gävleborg och arbetar med att skapa förutsättningar, samordna och stärka ett levande kulturliv i hela länet.

Genom stöd, samverkan, kunskapsutbyte och utvecklingsarbete möter Kultur Gävleborg ett brett spektrum av aktörer, från länets kommuner, studieförbund och kulturverksamheter till ideella föreningar och enskilda kulturskapare. Tillsammans utgör de ett ekosystem där många bidrar till att forma Gävleborg som plats.

Hanna Krantz är avdelningschef för Kultur Gävleborg och beskriver verksamheten.

Intervju med Hanna Krantz,
avdelningschef för Kultur Gävleborg.

Vad gör Kultur Gävleborg?

– Vi driver utveckling i samverkan med andra och skapar förutsättningar för ett levande kulturliv i hela Gävleborg. Det handlar bland annat om samordning, sakkunnighet inom konst och kultur, finansiering, utbud och arrangörsutveckling. Det finns en stor variation i länet. Föreningar, verksamheter och enskilda kulturskapare bidrar på olika sätt, och tillsammans skapar de en helhet som gör kulturen närvarande lokalt och i vardagen. Många bidrar med kreativitet, perspektiv och arbetssätt, och vi som regional offentlig aktör kan skapa ramar och långsiktighet.

En del av hur platser utvecklas

– När kultur blir en naturlig del av vardagen märks den inte alltid som ”kultur” utan som levande, kreativa sammanhang och upplevelser. Det kan vara en förening, ett arrangemang eller en plats där människor möts och känner tillhörighet.

Kultur handlar om att vara en del av något och att känna att det finns liv och berättelser omkring en. Det påverkar hur en plats upplevs och bidrar till att människor vill bo, leva och verka där – och till hur platsen upplevs av besökare. I kreativa miljöer börjar det hända saker. Det skapas rörelse, relationer och nya initiativ. På så sätt påverkar kultur inte bara vad som sker, utan också vad som blir möjligt. Kultur är inte något vid sidan av. Den är en del av hur Gävleborg fortsätter att utvecklas tillsammans.

Att ta tillvara mer av det som redan finns

– I Gävleborg finns ett starkt kulturliv som bärs av många aktörer. Här finns mycket att vinna på att arbeta ännu mer tillsammans och bygga vidare på det samspel som redan finns. Samtidigt behöver vi fortsätta vara nyfikna, öppna upp för nya perspektiv och uttryck, och skapa plats för nya initiativ och aktörer som bidrar till länets utveckling.

Framåt handlar det om att fortsätta stärka förutsättningarna för kultur i hela länet och ta vara på den kreativitet och kompetens som finns här. Genom att koppla samman människor, idéer och aktörer kan kultur fortsätta vara en kraft för gemenskap, utveckling och attraktiva platser. Vi vill bidra till ett breddat deltagande så att fler människor får möjlighet att uppleva, skapa och vara delaktiga i kulturlivet.

Platsknutna värden

Idéburen sektor och civilsamhället spelar en central roll genom att stärka den sociala infrastrukturen och skapa engagemang, delaktighet och lokal identitet. Genom sin närhet till invånare bidrar civilsamhällets organisationer med kunskap, relationer och resurser som kompletterar offentliga och privata insatser. De skapar mötesplatser, bygger tillit och når grupper som annars riskerar att stå utanför, vilket är avgörande för social hållbarhet och skapar stora värden för platsens utveckling. Civilsamhället bidrar också till att upprätthålla och utveckla lokal service och infrastruktur, särskilt på mindre orter och i landsbygder där kommersiella aktörer ofta saknas eller där offentliga resurser är begränsade. Genom att driva verksamheter, mötesplatser, kultur- och fritidsaktiviteter, lokala servicepunkter och gemensamma anläggningar stärker de platsens funktionalitet och vardagslivets kvalitet. Denna närvaro gör att platser förblir levande, attraktiva och motståndskraftiga över tid.

Såväl forskning som erfarenhet visar på det civila samhällets betydelse för att möjliggöra att kunna bo, leva och verka i serviceglesa geografier. Tillsammans skapar ovan nämnda värden en robust grund för långsiktig platsutveckling. Civilsamhället gör platser mer inkluderande, mer resilienta och mer attraktiva, både för dem som bor där och för dem som vill flytta dit, investera eller engagera sig.

Som exempel: i Gävleborg finns 70 stycken hembygdsföreningar. Under år 2025 bidrog dessa med:

- 181 000 besökare till sina arrangemang och miljöer
- 1 500 aktiviteter
- 230 barn- och ungdomsaktiviteter med 19 500 unga deltagare
- 130 000 ideella timmar av föreningsaktiva och frivilliga krafter.

Med ett värde på 220 kr per timme för dessa ideella timmar inom hembygdsföreningarnas verksamheter, så motsvarar det 28 600 000 kr på ett år.

> Genom sin närhet till invånare bidrar civilsamhällets organisationer med kunskap, relationer och resurser som kompletterar offentliga och privata insatser.

Intervju • Trönöbygden ekonomisk förening

Ett lokalt engagemang bygger gemenskap och utvecklingskraft

I Trönö utanför Söderhamn har civilsamhället länge spelat en avgörande roll för bygdens utveckling. Trönöbygden ekonomisk förening bildades för 25 år sedan, men har med tiden blivit mycket mer än en organisation för ett ideellt brandvärn. Genom att samla människor, driva servicefrågor och skapa lokalt engagemang har föreningen blivit en viktig kraft för både trygghet, utveckling och framtidstro i bygden.

I intervjun berättar Lena Åkerlind, kassör i föreningen, om det lokala arbetet.

Intervju med Lena Åkerlind,
kassör i Trönöbygden ekonomisk förening.

Vilket behov var det som gjorde att er organisation startade?

– Föreningen startade när Söderhamns kommun lade ner deltidsbrandkåren här i Trönö. Samtidigt bildades föreningen för att driva ett ideellt brandvärn. Men redan från början såg man också behovet av en förening som kunde arbeta bredare med bygdens utveckling. Det fanns ingen sådan aktör då. I dag har vi ungefär 600 medlemmar, boende, företag, föreningar och fritidshusägare.

Vilka värden skapar ni för människor och platsen ni verkar på?

– Trygghet är det viktigaste värdet. Det är därför brandvärnet finns och så många engagerat sig i föreningen. Men trygghet handlar också om service och framtidstro.

Vi har till exempel sett till att bygden fortfarande har kvar sin ICA-butik som också blev utpekad som servicepunkt av kommunen 2019. När den tidigare handlaren ville gå i pension köpte föreningen fastigheten för att göra det möjligt för nya handlare att fortsätta driva verksamheten. Det gör stor skillnad för människor som bor här. Vi delar uppdraget om servicepunkt med ICA.

Vi har också byggt upp ett rykte om Trönö som en aktiv och livskraftig bygd. Det finns i dag få bostäder till salu och många vill flytta hit. Det är ett resultat av att föreningslivet tillsammans arbetar för att skapa service, aktiviteter och gemenskap.

Vilka effekter ser ni i samhället som en följd av ert arbete?

– Vi försöker fånga upp frågor tidigt och engagera oss i sådant som påverkar bygden långsiktigt. När kommunen arbetar med översiktsplaner eller andra utvecklingsfrågor lämnar vi remissvar och följer processerna noggrant. Kommunbygderådet bevakar viktiga frågor och fungerar ofta som en samlande kraft mellan föreningar, service, skola och andra delar av samhället.

På vilka sätt bidrar ni till utvecklingen i Gävleborgs län?
– Vi deltar i regionala nätverk som Hela Sverige ska Leva X-ing Gävleborg och försöker vara med i regionala sammanhang när det är relevant. Vi blir också ofta inbjudna till konferenser där hållbar landsbygdsutveckling diskuteras.

Vi samarbetar även med forskning och utbildningsaktörer, bland annat CFL och SLU. Det är viktigt för vår synlighet att ortens arbete dokumenteras och kan användas av andra.

En viktig del av vårt arbete handlar också om lokalekonomi med egen rådighet. Vi har under lång tid arbetat med hur pengar kan cirkulera lokalt i bygden för att ge lokala förutsättningar. I frågor där bygden har egen rådighet kan vi driva vår egen utveckling. Men när beslut ligger hos stora nationella aktörer som Trafikverket, Postnord, Telia eller Ellevio blir det betydligt svårare att påverka. Då är vi beroende av stöd från kommunen eller andra offentliga aktörer, samtidigt som tjänstepersoner ofta är hårt belastade och inte alltid har möjlighet att driva frågorna vidare. Vi försöker också kombinera långsiktigt strategiskt arbete med konkreta aktiviteter som människor kan delta i. Ett exempel är att vi samlar in överblivna äpplen i bygden och mustar dem. Vinsten går tillbaka till föreningen och till verksamheten i bygden. Äppelmusten är ett synligt föreningsarbete. Det är socialt viktigt för att orka hålla energin uppe. Men det blir inte någon långsiktig hållbarhet om vi inte också jobbar med det strategiska. Vi måste ha både och.

Hur skulle ni vilja samverka med offentliga aktörer?
– Det viktigaste är bättre samordning. Många frågor hänger ihop mellan kommun, region, länsstyrelse och andra aktörer, men ofta arbetar organisationerna var för sig. Då riskerar viktiga lokala perspektiv att missas. För att den lokala kunskapen ska komma till nytta behöver civilsamhället få vara med tidigt i dialogerna och bli lyssnade på i tid.

Civilsamhällets roll vid samhällskriser

Det civila samhället har en mycket betydande roll vid samhällskriser. Den samlade förmågan att agera snabbt skulle vara avsevärt svagare utan det starka engagemang och den organisering som civilsamhället bidrar med. Genom sin lokala förankring och breda organisering kan föreningar, nätverk och ideella aktörer mobilisera omedelbart när kriser uppstår. De kompletterar offentliga insatser genom att nå grupper som riskerar att hamna utanför, erbjuda praktiskt stöd och skapa social trygghet.

Samverkan mellan civilsamhället och det offentliga är nödvändigt då den lokala kunskapen ofta är avgörande för att offentliga insatser ska bli träffsäkra och anpassade till verkliga behov och lokala förutsättningar.

Civilsamhällets styrka ligger i dess förmåga att organisera sig snabbt och agera direkt baserat på etablerade relationer, lokal kännedom och befintliga samverkansstrukturer. Därigenom kan insatserna anpassas efter lokala förhållanden.

Under samhällskriser bidrar civilsamhället bland annat med volontärer, kunskap och sociala strukturer som stärker samhällets motståndskraft och förmåga att hantera både akuta situationer och långsiktig återhämtning.

Intervju • Utomskogen Bygdegårdsförening

En mötesplats för vardag och gemenskap

I Utomskogen är bygdegården mer än en lokal. Den är en plats där människor möts, lär känna sin bygd och bygger relationer som stärker både vardagen och gemenskapen. Här ryms kulturarrangemang, samtal om lokala utvecklingsfrågor, studiebesök och promenader, men också ett växande engagemang för hur bygden kan stå stark vid samhällsstörningar.

Utomskogens bygdegårdsförening bygger helt på ideellt engagemang. Föreningen är politiskt och religiöst obunden och har som uppdrag att driva en allmän samlingslokal, erbjuda mötesplatser, värna mötesfriheten och bidra till bygdens utveckling.

I en tid där både tillit och beredskap har blivit viktiga samhällsfrågor kan Utomskogens bygdegårdsförening visa vilken roll civilsamhället kan spela. Inte som ersättning för det offentliga, utan som en närvarande och handlingskraftig partner med lokal kunskap, egna nätverk och förmåga att mobilisera när det behövs. Bygdegårdsföreningen agerar som en sammanhållande kraft och nav för beredskapsarbetet bland annat för att det här finns en lämplig lokal att samlas runt.

Per-Åke Svensson svarar på frågor om bygdegårdens verksamhet med särskilt fokus på beredskapsarbetet.

Intervju med Per-Åke Svensson, Utomskogen Bygdegårdsförening.

Vilka värden skapar ni för människor och platsen?
– Det handlar mycket om gemenskap, om att bygga nätverk där man bor och verkar. Här finns allt från blueskonserter till möten om vägar och räddningstjänst. Vi gör också studiebesök och har promenader där vi lär oss mer om vår bygd.

Bygdegården är en viktig plats för nya kontakter och för nyinflyttade. Alla är vi resurser med våra olika kompetenser som kan behövas. Hemtjänsten kanske inte har koll på allt, men vi tillsammans har omsorg om varandra.

Vilka effekter ser ni av ert arbete?
– De nätverk som redan finns på platsen kan enkelt växla upp om det blir en krissituation. Bygdegården är navet för en beredskapsfunktion med 30–50 aktiva personer. Vi informerar invånarna om hemberedskap, alltså att alla ska kunna klara sig själva med bland annat mat och vatten i minst sju dagar vid en samhällsstörning. Som bygdegård kan vi stötta med kommunikationsmöjligheter, enklare sjukvård och gemenskap.

Har ni resurser att ge det stöd som behövs?
– Ja, vad gäller krisberedskap är vi trygga och har det vi behöver. Vi har till exempel en vattenkälla med självtryck, så vi kan klara vattenförsörjningen vid ett långvarigt elavbrott. Ett reservelverk är på väg, och här finns redan öronmärkta traktorer som kan driva bygdegårdens elförsörjning om annan elförsörjning saknas.

Vilka andra samverkar ni med i beredskapsfrågan?
– Vi har gått utbildningar via Studieförbundet Vuxenskolan och har kontakter med räddningstjänsten, Röda Korset, Svenska kyrkan samt kris- och säkerhetsenheten i Bollnäs kommun. Myndigheten för civilt försvar (MCF) har beskrivet riktlinjer om vilken nivå vi som trygghetspunkt kan ha och vi har beslutat att vi vid en samhällsstörning har öppet dagtid, men inte dygnet runt.

Kan du ge exempel på en insats eller aktivitet?
– Vi hade vår första samling kring beredskapsfrågor under beredskapsveckan 2021 då Civilförsvarsförbundet var inbjudna för att föreläsa om hemberedskap. Vid ett annat tillfälle samma vecka hade vi praktiska övningar kring hur man släcker eld, hjärt- och lungräddning samt föreläsning om risk för bedrägerier och hur man undviker fallolyckor. Sedan dess har vi haft återkommande aktiviteter om beredskapsfrågan varje år.

Under vinterstormen Johannes 2026 hade vi inga elavbrott, så vi behövde inte starta upp bygdegården som trygghetspunkt. Principen är att om inget behov finns, så ska inget göras. Däremot bjöd vi in till ett möte efter stormen med bland annat elbolag, försäkringsbolag, skogsbolag och kommunen. Alla redovisade läget och de olika funktionernas uppdrag. Det upplevdes viktigt med rätt information för att stilla den oro som fanns.

Hur bidrar ni till utvecklingen i Gävleborg?
– Vi visar att bygdegårdar kan vara viktiga både i vardagen och för att stärka kommunens beredskap. Vi har berättat om vår verksamhet för andra bygdegårdar för att stimulera till att exempelvis utveckla deras ledarskap. Ett tydligt ledarskap och en gemensam målbild är viktigt om bygdegården ska kunna utveckla sin verksamhet.

Intervju • Länsstyrelsen Gävleborg

Civilsamhället stärker länets motståndskraft

När något allvarligt inträffar behöver samhällets resurser samspela. I Gävleborg har Länsstyrelsen initierat aktörssamverkan inom totalförsvar och krisberedskap där länets kommuner, regionen, civilsamhället och myndigheter knyts samman för att gemensamt bygga en starkare och mer motståndskraftig civil beredskap. Utgångspunkten är att ingen aktör klarar uppdraget ensam och att resurser behöver dra åt samma håll.

Biträdande försvarsdirektör Malin Eriksson på Länsstyrelsen Gävleborg berättar mer.

Intervju med Malin Eriksson,
Biträdande försvarsdirektör på Länsstyrelsen Gävleborg.

Vad gör Länsstyrelsen inom kris och beredskap?
Länsstyrelsen har ett ansvar att arrangera samverkan och möjliggöra samordning mellan olika aktörer vid kris och krig. På så vis blir vi mer effektiva i vår hantering när något allvarligt inträffar. Samhällets resurser behöver dra åt samma håll och inte stå i vägen för varandra. I en kris behöver det offentliga ofta prioritera det mest akuta, medan andra behov växer parallellt.

Konsekvenserna av en samhällsstörning slår inte lika mot alla. Vid sådana händelser drabbas utsatta grupper extra hårt. Civilsamhället kompletterar det offentliga och kan ofta snabbt mobilisera för att nå ut med inte minst medmänskligt stöd. De aktörer vi samlar i Aktörssamverkan för civil beredskap spelar en avgörande roll med expertkunskap om människors olika behov på platsen och en fördjupad samverkan stärker motståndskraften.

Arbetet med samverkan är fortfarande i ett tidigt skede, men ambitionen är att utveckla former för ett mer konkret utbyte där fler perspektiv tas tillvara i planeringen. Aktörerna blir en kanal för att inhämta olika perspektiv som är viktig i uppbyggnaden av det civila försvaret. Samtidigt visar erfarenheter från kriser att lokala initiativ gör stor skillnad.

Vi har sett gång på gång att lokala krafter och föreningar har en stor betydelse när samhället prövas, fortsätter Malin Eriksson. De avlastar och förstärker på ett ovärderligt sätt. I grunden handlar det också om något mer långsiktigt, om tillhörighet, trygghet och viljan att bidra. Lokalt förankrade föreningar och organisationer bygger också en känsla av tillhörighet och trygghet, som i ett större perspektiv ger oss något att försvara.

Vad gör föreningarna?

Genom att titta närmre på vad föreningarna gör kan en större förståelse skapas.

Fram tills nu har föreningar från samtliga juridiska former inkluderats. Härifrån kommer ekonomiska föreningar och bostadsrättsföreningar att exkluderas. Ekonomiska föreningar och bostadsrättsföreningar har i regel som syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, oftast med fokus på samordningsvinster och hållbart resursutnyttjande snarare än enbart ekonomisk avkastning. Övriga föreningsformer har däremot oftast som främsta mål att bidra till samhällsnytta genom att tillgodose sociala, kulturella, miljömässiga eller andra allmännyttiga behov.

Tabell 8. Antal och andel föreningar per juridisk form när ekonomiska föreningar och bostadsrättsföreningar exkluderats.

Juridisk form	Antal	Procent
Ideella föreningar	5 648	70 %
Samfälligheter	1 767	22 %
Övriga stiftelser och fonder	526	7 %
Registrerade trossamfund	66	1 %
Familjestiftelser	7	0 %
Gävleborg	**8 014**	**100 %**

Vad menas med huvudsyssla?

För att beskriva vilken typ av verksamhet som föreningar i Gävleborg bedriver används begreppet ”Huvudsyssla”. Huvudsyssla beskriver vad föreningen huvudsakligen gör eller vilken huvudsaklig ekonomisk omsättning den har. Svensk näringsgrensindelning (SNI) är ett system av kategorier där föreningar grupperas utifrån deras huvudsyssla. Systemet är uppbyggt i flera nivåer, från breda övergripande avdelningar till mer detaljerade grupperingar.

Ungefär 8 procent av föreningarna i Gävleborgs län har inte någon huvudsyssla angiven. Dessa finns inte med i statistiken som presenteras här. Beskrivningarna av huvudsysslor som används här bygger därför på de 92 procent av föreningarna där huvudsysslan är känd.

I statistiken inkluderas enbart de föreningar som har ett organisationsnummer och en SNI-kod. Ibland kan SNI-koder tilldelas felaktigt om föreningens omsättning huvudsakligen utgörs av en verksamhet som inte är deras huvudsyfte, till exempel en idrottsförening som bedriver caféverksamhet. Det finns också viss risk att SNI-koderna blir missvisande om föreningarna inte uppdaterar regelbundet. En fördjupad analys av föreningslivet i Gävleborgs län och ett arbete för att få föreningar att registrera sig och uppdatera sina SNI-koder skulle kunna ge ytterligare ett lager av information om föreningarnas verksamheter och värdeskapande.

Föreningarnas huvudsyssla

I det följande avsnittet beskrivs huvudsyssla först på en övergripande nivå, för att sedan fördjupas på mer detaljerad nivå inom några utvalda områden.

På den mest övergripande nivån finns de allra flesta av länets föreningar i någon av följande tre kategorier: annan serviceverksamhet; fastighetsverksamhet; eller kultur, nöje och fritid. 7 569 stycken av föreningarna har sin huvudsyssla inom någon av dessa kategorier.

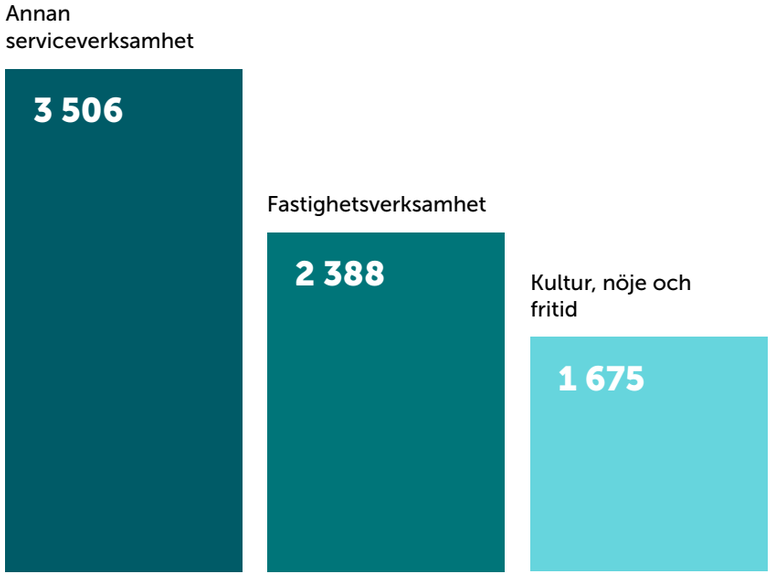

Figur 3. Föreningarnas huvudsyssla på den mest övergripande nivån.

När dessa tre större kategorier delas in i mindre underkategorier ges en mer nyanserad bild av föreningarnas verksamheter och bredd (se figur 4).

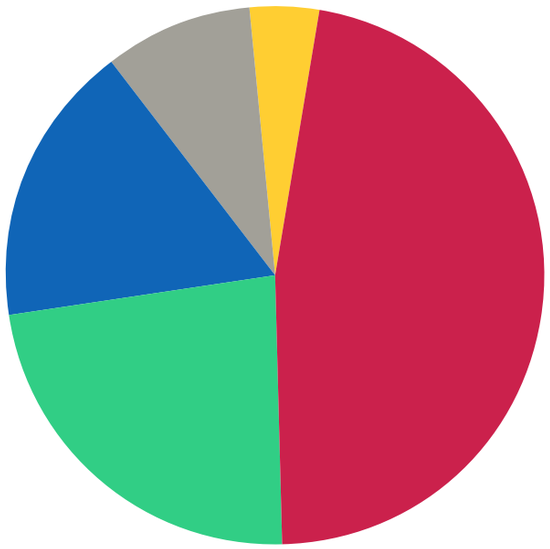

47 % Intressebevakning; religiös verksamhet

23 % Fastighetsverksamhet

17 % Sport-, fritids- och nöjesverksamhet

4 % Konstnärlig och kulturell verksamhet samt underhållningsverksamhet

9 % Övriga

Figur 4. Föreningarnas huvudsyssla på mer detaljerad nivå.

Intressebevakning; religiös verksamhet
På en ännu mer detaljerad nivå kan kategorin Intressebevakning; religiös verksamhet (från figur 4) delas in i sex olika underkategorier, (se figur 5). Den största underkategorin är "Verksamhet i andra intresseorganisationer", den utgör hela 80 procent och är därför den dominerande huvudsysslan. Där inkluderas bland annat jaktlag, elevråd, byalag, intresseföreningar, motorklubbar, konstföreningar, kvinnojourer och intresseföreningar för specifika länder eller patientgrupper.

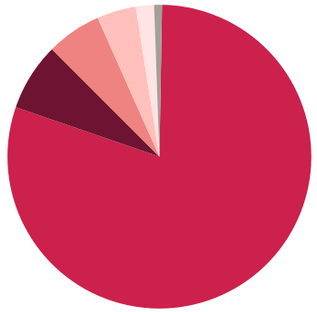

80 % Verksamhet i andra intresseorganisationer

7 % Verksamhet i religiösa samfund

6 % Verksamhet i politiska organisationer

4 % Intressebevakning inom arbetstagarorganisationer

2 % Intressebevakning inom branschorganisationer

1 % Intressebevakning inom yrkesorganisationer

Figur 5. Föreningarnas huvudsyssla på den mest detaljerade nivån för kategorin Intressebevakning; religiös verksamhet.

Sport-, fritids- och nöjesverksamhet
Kategorin Sport-, fritids och nöjesverksamhet (från figur 4) kan delas in i fyra olika underkategorier, (se figur 6). Den största underkategorin där är "Sportklubbars och idrottsföreningars verksamhet", som utgör hela 75 procent av kategorin. Här ingår bland annat: sportklubbars och idrottsföreningars verksamhet, idrottsplatser och andra sportanläggningar, skidsportanläggningar, golfbanor, motorbanor, sporthallar, gymanläggningar, tävling med hästar, nöjes- och temaparksverksamhet.

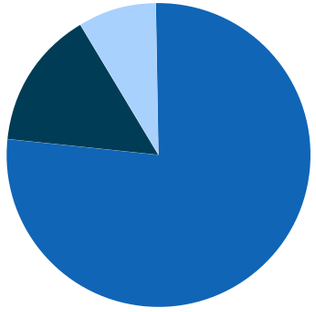

75 % Sportklubbars och idrottsföreningars verksamhet

14 % Övrig sportverksamhet

8 % Övrig fritids- och nöjesverksamhet

0 % Övriga

Figur 6. Föreningarnas huvudsyssla på den mest detaljerade nivån för kategorin Sport-, fritids- och nöjesverksamhet.

De ideella föreningarnas huvudsysslor

Vid en ännu närmare granskning av enbart de ideella föreningarnas huvudsysslor framträder ytterligare en mångfald i Gävleborgs lokala engagemang och initiativkraft.

Totalt sett finns det 96 olika huvudsysslor bland länets 5 648 ideella föreningar: de är alltså verksamma inom 96 olika områden.

42 av de ideella föreningarna är ensamma i sin huvudsyssla: det finns ingen annan förening med samma huvudsyssla som dem. Dessa sysslar exempelvis med: byggnadsmetallvarutillverkning, tillverkning av rälsfordon, reparation av hushållsartiklar och personliga artiklar, spanings- och detektivverksamhet, transport i rörsystem, tillverkning av luftfartyg och rymdfarkoster. För att djupdyka i fler av dessa huvudsysslor, se bilaga 6, ”Huvudsysslor för idéburen sektor i Gävleborg”.

Tillsammans visar siffrorna hur varierat och specialiserat föreningslivet i Gävleborg faktiskt är, från breda och etablerade verksamheter till helt unika huvudsysslor som endast en förening bär upp.

> Totalt finns det 96 olika huvudsysslor bland länets 5 648 ideella föreningar som bedriver registrerad näringsverksamhet. De är alltså verksamma inom 96 olika områden.

Intervju • RF-SISU

En stark förening skapar trygghet och attraktiva platser

RF-SISU Gävleborg arbetar med att stötta idrotts-föreningar och specialidrottsförbund i länet. Genom utbildning, processledning och rådgivning hjälper organisationen föreningar att utvecklas och skapa hållbara verksamheter över tid.

Intervju med Ann-Gerd Bergdahl, distriktsidrottschef på RF-SISU Gävleborg.

Hur skulle du kortfattat beskriva er verksamhet?
– Vårt uppdrag är att stödja, leda och företräda den samlade idrotten. Vi arbetar tillsammans med föreningar utifrån deras behov, men vi har också en viktig roll i dialogen med kommuner, Region Gävleborg och andra offentliga aktörer för att skapa bra förutsättningar för föreningslivet, säger Ann-Gerd Bergdahl.

Vi brukar säga att vi hjälper till med allt runt omkring idrotten som inte handlar om själva sporten. En skidförening lär sig åka skidor via sitt specialförbund, men vi hjälper föreningen att fungera långsiktigt och hållbart. Det gör vi genom allt från styrelseutbildningar och verksamhetsutveckling till juridiska frågor, värdegrundsarbete och stöd kring barn- och ungdomsfrågor.

Vilka värden skapar ni för människor genom ert arbete?
– Grunden är att fler människor ska få möjlighet att röra på sig och vara fysiskt aktiva. Men det stannar inte där. Föreningslivet skapar gemenskap, delaktighet och känslan av att vara betydel-sefull i ett sammanhang. En viktig social funktion för människor i olika åldrar och livssituationer.

För barn och unga handlar det mycket om att få vara del av en positiv gemenskap. Att känna tillhörighet och få vuxna förebilder omkring sig. Det kan bidra till att man inte hamnar i destruktiva miljöer eller känner utanförskap. Men även äldre människor påverkas positivt av föreningslivet. De kanske känner ensamhet, men hittar en viktig roll i föreningen. Det kan vara att hjälpa till som funktionär vid ett evenemang eller engagera sig ideellt på andra sätt. Att någon väntar på mig, att jag behövs. Det betyder mycket för människor.

Kan ett levande föreningsliv påverka hur olika platser upplevs?
– Ja, när människor funderar på att flytta till en plats tittar de ofta på arbete, skola och fritid. Ett rikt föreningsliv är därför en viktig del i samhällsutvecklingen och attraktiviteten för både familjer och individer.

Vilka effekter ser ni i samhället som en följd av ert arbete?
– RF-SISU Gävleborg arbetar bland annat med rörelsesatsningar i skolan för att få fler barn och unga att röra på sig under skoldagen. Det här är viktiga år för barnen där de formar vanor för livet. Här har vi också sett tydliga effekter. Lärare berättar att eleverna blir lugnare och att studieron ökar när barnen varit fysiskt aktiva under rasterna, säger Ann-Gerd.

Vi hoppas att fler hittar till ett aktivt liv, oavsett om det handlar om idrott, friluftsliv eller vardagsmotion. Det är viktigt för att minska stillasittande och ohälsa, men också för att människor ska känna sammanhang och tro på sig själva. På längre sikt handlar arbetet också om folkhälsa och social hållbarhet.

Hur skulle ni vilja samverka mer med offentliga aktörer?
– Det viktigaste är att det finns en bra dialog och en förståelse för vilken kraft föreningslivet faktiskt är. Det handlar inte bara om ekonomiskt stöd, även om det också är viktigt, utan om att skapa långsiktiga förutsättningar för civilsamhället, säger hon.

Tidigare pratade vi nästan bara med kultur- och fritidsförvaltningar. I dag samverkar vi med fler verksamheter eftersom fler ser kopplingen mellan rörelse, hälsa, trygghet och samhällsutveckling. För vissa målgrupper krävs också tätare samarbete mellan föreningar och offentliga verksamheter.

För personer med funktionsnedsättning kan det handla om transporter eller samarbete med boenden för att möjliggöra deltagande. Där behöver vi hitta lösningar tillsammans.

Kostnaderna för föreningar ökar hela tiden medan stöden inte alltid följer med. Om vi vill att föreningslivet ska vara öppet för alla behöver det finnas långsiktighet och förståelse för vilka värden verksamheten faktiskt skapar. Föreningslivet får inte tas för givet.

Hur ser er samverkan ut med länets idrottsföreningar?
– Vi ser hur mycket kraft och engagemang som finns ute i föreningarna och det är väldigt inspirerande att arbeta tillsammans med dem, säger Ann-Gerd. Vi arbetar nära föreningarna och försöker möta varje organisation utifrån dess egna behov. Det finns ingen lösning som passar alla. Vi vill ha så många starka föreningar som möjligt. Det handlar inte om att alla ska vara stora, utan om att de ska vara hållbara och ha fungerande strukturer, tydliga värderingar och en stabil grund att stå på.

– Där vi arbetar tillsammans med föreningar ser vi ofta att verksamheten växer. Det skapas nya aktiviteter och fler människor hittar in i gemenskapen. En stark förening skapar inte bara värde för sina medlemmar utan bidrar också till trygghet, delaktighet och utveckling i hela samhället.

Intervju • Hofors AIF

Hofors AIF är mer än en idrottsförening

Hofors AIF har funnits sedan 1924. I dag är föreningen en självklar del av Hofors lokalsamhälle, inte bara genom fotboll och friidrott, utan också genom öppna aktiviteter, inkludering och gemenskap för människor i olika åldrar.

Intervju med Johanna Grönlund, ordförande för Hofors AIF.

Hur skulle du kortfattat beskriva er verksamhet?
– Vår vision är att vara mer än en idrottsförening. Vi vill skapa en meningsfull fritid för alla invånare i kommunen.

Föreningen har omkring 350 medlemmar och bedriver verksamhet från fem års ålder och uppåt. Här finns friidrott och fotboll, men också Fredagsbollen, som är en öppen aktivitet för barn som inte behöver ingå i ett lag och Stålkompisarna, med träning för personer med funktionsvariationer. För äldre arrangeras motionsbingo omkring 30 gånger per år. Gemensamt för verksamheterna är att de ska bygga trygghet, ansvar och delaktighet. Det handlar inte bara om att bli bra i en idrott. Det handlar om hur man agerar tillsammans, hur en grupp fungerar och hur man hanterar både vinster och förluster.

Vi arbetar aktivt med vår värdegrund. Den som deltar behöver visa respekt för andra och bidra till en trygg miljö. Samtidigt vill vi ge barn och unga verkligt inflytande. Genom ett ungdomsråd får de berätta vad som är viktigt för dem och vilka idéer de har för framtiden.

Vi i styrelsen har planer för driften, men framtidsdrömmarna finns hos barnen och ungdomarna.

Vilka värden skapar ni för människor och platsen ni verkar på?
En stor del av föreningens värde är svår att mäta. Det syns inte alltid i statistik hur mycket tid ideella ledare lägger på att planera träningar, följa barn och unga, ordna matcher, resor, utrustning och finansiering.

Vi gör en tjänst för samhället som inte alltid uppmärksammas. Även när politiker och företagsledare berömmer våra insatser kan det vara svårt för dem att förstå vad vi verkligen gör.

En av de största utmaningarna är att hitta och behålla ledare. Verksamheten bygger i hög grad på engagerade föräldrar och andra ideella krafter. Vi har väldigt bra ledare i dag, men ingen står i kö för att bara vara tränare i ett lag. Många gör mycket.

Vi verkar i en kommun med tuffa ekonomiska förutsättningar. Anläggningar och faciliteter behöver underhållas, men resurserna är begränsade. För föreningen påverkar det både vardagen och möjligheten att skapa attraktiva miljöer för barn, unga och föräldrar. Vill man attrahera barn och föräldrar ska upplevelsen vara att det är fint här. Vi gör så gott vi kan för att det ska upplevas som bra.

Hur skulle ni vilja samverka mer med offentliga aktörer?
Föreningslivet bör få en tydligare roll i samhällsutvecklingen. Viljan att samarbeta finns redan, både med skolan, kommunen och andra föreningar. Men tiden räcker inte alltid till. Det brister inte i vilja, utan i att de som håller på inte har tid. En dröm vore en gemensam föreningsutvecklare eller samordnande funktion för föreningarna, särskilt kring idrottsplatsen Stålringen. En sådan roll skulle kunna stötta arbetet med ledarskap, folkhälsa, mental träning och samverkan mellan föreningar och offentliga aktörer. Om det fanns en delad tjänst för oss alla skulle vi tillsammans kunna få verksamheten att lyfta.

Samarbetet med SISU har varit viktigt i föreningens egen utveckling. För omkring åtta år sedan befann vi oss i en nedåtgående spiral, både ekonomiskt och verksamhetsmässigt. Med stöd från SISU arbetade vi fram vår värdegrund, vision och nya former för utvecklingsarbete. SISU hjälpte oss att beskriva varför vi finns. Deras processer och utbildningar har betytt mycket för styrelsens arbete.

Genom träning, gemenskap och ideellt ledarskap bidrar vi till folkhälsa, delaktighet och trygghet, men också till en mer levande plats.

För att den kraften ska tas tillvara fullt ut behövs bättre strukturer för samverkan. Inte bara mer pengar, utan också tid, kunskap och funktioner som gör det möjligt för oss att vara med där framtidens lokalsamhälle formas.

Slutsatser

Civilsamhället utgör en helt egen och bärande drivkraft för utveckling i Gävleborg.

Denna Civilsamhälleskarta tydliggör att civilsamhället inte bara är ett komplement till offentlig och privat sektor, utan en helt egen och bärande drivkraft för utveckling i Gävleborgs län. Med över 9 000 föreningar fungerar den idéburna sektorn som en motor för demokrati, tillit och social sammanhållning, faktorer som är avgörande för att skapa ett öppet, nytänkande och hållbart Gävleborg.

Lokal förankring och platsutveckling
Civilsamhällets största styrka och unika värde ligger i dess lokala förankring och förmåga att agera där människor lever, bor och verkar. Genom en bredd av verksamheter, från idrottsföreningar och kulturföreningar till byalag, intresseföreningar, kvinnojourer och samfälligheter fångar sektorn tidigt upp lokala behov och testar nya, flexibla lösningar.

Detta unika värde blir som mest synligt i Gävleborgs landsbygder. I de kommuner med lägre tätortsgrad, som exempelvis Nordanstig och Ljusdal, är föreningstätheten som högst och i de mer industrialiserade brukskommunerna i Gästrikland där engagemanget historiskt formats kring arbetsplatserna, ser man andra mönster. Men oavsett geografisk struktur visar rapporten att civilsamhället är en stark kraft som fyller mellanrummen i samhällsstrukturen och skapar bättre livsmiljöer runt om i hela Gävleborg.

En nyckelaktör i samhällsomställningen
Gävleborgs län står inför demografiska utmaningar med en åldrande och minskande befolkning. I denna omställning är civilsamhällets logik, som bygger på medlemsnytta, demokrati och värdedrivet engagemang snarare än vinstmaximering, en värdefull tillgång. Sektorns förmåga till social innovation och att skapa delaktighet ger människor ett reellt inflytande över sin livsmiljö, vilket i sin tur bygger den samhälleliga motståndskraft (resiliens) och krisberedskap som Gävleborg behöver.

Från resurs till jämbördig partner
För att Gävleborg ska kunna tillgodose detta unika värde över tid krävs ett skifte i hur offentlig sektor samverkar och fångar upp idéburen sektors kunskap. Aktörerna har viljan, men hämmas idag av otydliga roller och kortsiktig finansiering. Civilsamhällets potential för den regionala utvecklingen kan inte tas för given. För att stärka länets utveckling måste civilsamhället inkluderas som en jämbördig partner genom långsiktiga överenskommelser, så som exempelvis idéburna offentliga partnerskap (IOP) och stabila resurser. Det är i det jämbördiga samspelet mellan offentligt, privat och idéburet som Gävleborgs framtida utvecklingskraft frigörs.

Civilsamhället som länk mellan strukturer och människors vardag
Genom denna Civilsamhälleskarta och berättelserna i den, skapas en bild av att civilsamhället ofta verkar i de mellanrum där andra strukturer inte fullt ut räcker till. Det kan handla om mellanrum mellan vård och arbetsliv; mellan individ och myndighet; mellan planering och lokal verklighet; mellan kris och vardag.

I dessa mellanrum skapas relationer, tillit och sammanhang; sådant som är svårt att ersätta genom offentliga system. Detta innebär att civilsamhällets betydelse inte enbart ligger i vad organisationer gör, utan i var och hur de verkar. Genom sin närhet till människors vardag kan civilsamhället identifiera behov, bygga förtroende och bidra med lösningar som kompletterar andra samhällsaktörer. Detta perspektiv bidrar till en fördjupad förståelse av civilsamhällets roll i samhällsutvecklingen.

Civilsamhällets roll i platsers utveckling och attraktivitet
En annan bild som framkommer är att civilsamhället har en stor betydelse för att människor ska kunna leva med god livskvalitet i alla delar av Gävleborg.

Civilsamhället bidrar, genom sina mötesplatser, aktiviteter och initiativ, till att skapa förutsättningar för att bo och leva på en plats; verka och engagera sig; besöka och återvända. Samtidigt utgör det också en del av det lokala arbetslivet, när organisationer bedriver verksamheter med anställda och långsiktiga uppdrag.

Tillsammans med näringsliv och boende bidrar civilsamhället till att forma attraktiva och fungerande livsmiljöer. I många lokalsamhällen är det just samspelet mellan företagande, föreningsliv och lokalt engagemang som skapar den utvecklingskraft som gör att människor vill bo, verka och investera på platsen. Detta visar att civilsamhället inte endast är en del av det sociala livet, utan även en del av de faktorer som väsentligt påverkar platsers utveckling och långsiktiga hållbarhet.

Referenser & bilagor

Referenser

SCB, Det civila samhället 202, Statistik Civila Samhället 2024

SCB, Det civila samhället 2023. Det civila samhället 2023 (korrigerad 2026-04-01)

SCB, Statistiska tätorter och småorter 2020 Befolkning och arealer, bebyggelsestruktur och bostäder, förvärvsarbetande MI 38 2020A02

Skatteverket, Betala ut ersättning i en ideell förening

Segnerstam, Rådelid & Wester (2019), Det frivilliga arbetet i Sverige som del av BNP

Åberg, Larsson & Vega, 2025, Många bidrar få orkar bära, Marie Cederschiöld Högskola rapportserie

Sveriges Riksdag, En politik för det civila samhället, Proposition 2009/10:55

Putnam 1995, Bowling Alone: America's Declining Social Capital

Dekker & Halman 2003, The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives

Riksidrottsförbundets forskningssammanställning, Idrott ger bättre fysisk och psykisk hälsa

Karolinska Institutet (KI), Social samvaro skyddar vår hälsa

Brottsförebyggande rådet (Brå), Civilsamhället behövs i det brottsförebyggande arbetet

Brottsförebyggande rådet (Brå), Tillsammans med civilsamhället mot brott

Tillväxtverket och WSP (2026), Civilsamhällets värde i landsbygder

Arvsfonden / Regeringsuppdrag (2020), Det lokala civilsamhällets roll på landsbygden

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor MUCF (2024), Fler utmaningar för civilsamhället i landsbygder än i städer

DiVA kulturdriven platsutveckling, Platsutveckling genom kultur på landsbygden

Boverket (2021), Förutsättningar för stärkt platssamverkan

Bilagor

Bilaga 1. Metodbeskrivning

Bilaga 2. Mot ett sammanhållet ekosystem för social innovation

Bilaga 3. Civilsamhällets historiska utveckling i Gävleborgs län - föreningsliv och folkrörelser

Bilaga 4. Civilsamhällets historiska utveckling i Gävleborg - fokus Landstinget

Bilaga 5. Det civila samhällets nytta och ekonomiska bidrag till samhällsekonomin

Bilaga 6. Huvudsysslor för idéburen sektor i Gävleborg

Lexikon

Ideell förening
En ideell förening är en demokratisk sammanslutning av minst tre personer som driver verksamhet med ett ideellt syfte eller gemensamt intresse. Formen saknar särskild lagstiftning och bygger på sedvanerätt. För att föreningen ska räknas som juridisk person krävs antagna stadgar och en vald styrelse. Som juridisk person kan föreningen ingå avtal, äga tillgångar, ha anställda och ansöka om organisationsnummer hos Skatteverket.

En ideell förening får inte dela ut överskott till medlemmarna; pengarna ska användas för föreningens ändamål. Årsmötet är högsta beslutande organ och väljer styrelsen som ansvarar för det löpande arbetet. Föreningar behöver inte registreras i något offentligt register, men organisationsnummer krävs för exempelvis bankkonto och bidragsansökningar.

Föreningar som uppfyller Skatteverkets krav på ändamål, verksamhet, öppenhet och fullföljd kan bli inkomstskattebefriade och klassas som allmännyttiga ideella föreningar.

Bolag utan vinstintresse (AB SVB)
Ett AB SVB är ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning. Det drivs i bolagsform men får inte dela ut vinst till ägarna, överskott ska i stället återinvesteras i verksamheten för att främja bolagets syfte. Formen regleras av aktiebolagslagen och är avsedd för verksamheter som vill kombinera affärsmässighet med samhällsnytta. Bolaget har samma krav som andra aktiebolag vad gäller styrelse, årsredovisning och registrering hos Bolagsverket, men med den centrala begränsningen att vinster inte får delas ut.

Ekonomisk förening
En ekonomisk förening är en demokratisk sammanslutning av minst tre medlemmar (personer eller företag) som tillsammans driver en verksamhet för att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, oftast med en kooperativ värdegrund med fokus på samordningsvinster och hållbart resursutnyttjande istället för enbart ekonomisk avkastning. Formen regleras av Lag (2018:672) om ekonomiska föreningar och bygger på aktivt medlemsdeltagande, exempelvis som konsumenter eller andra brukare, leverantörer eller anställda. Vanliga exempel är bostadsrättsföreningar och producent- eller personalkooperativ.

Föreningen har öppet medlemskap och styrs oftast enligt principen att varje medlem har en röst. Föreningsstämman är högsta beslutande organ och väljer styrelse och revisor. Stadgarna måste enligt lag ange namn, verksamhetsändamål och medlemsinsats. Ekonomiska överskott kan delas ut till medlemmarna i form av återbäring eller efterlikvid, baserat på deras deltagande i verksamheten.

En ekonomisk förening blir juridisk person först när den registreras hos Bolagsverket, vilket ger organisationsnummer och innebär att medlemmarna normalt endast riskerar sin medlemsinsats. Föreningen betalar bolagsskatt och ska lämna inkomstdeklaration till Skatteverket. Från och med 2026 måste alla ekonomiska föreningar, inklusive bostadsrättsföreningar, lämna in fullständig årsredovisning och revisionsberättelse till Bolagsverket.

Skillnaden mellan ideell och ekonomisk förening
En ideell förening drivs för ett icke vinstdrivande syfte och får inte dela ut överskott till medlemmarna; pengarna ska användas för föreningens ändamål. Den saknar särskild lagstiftning och bygger på sedvanerätt, men blir juridisk person när stadgar antas och styrelse väljs. Föreningen behöver inte registreras i något offentligt register för att bedriva verksamhet, men organisationsnummer krävs för exempelvis bankkonto och bidragsansökningar, vilket registreras hos Skatteverket. När man registrerats tilldelas föreningen också en SNI-kod hos SCB.

En ekonomisk förening driver en verksamhet för att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, oftast med en kooperativ värdegrund med fokus på samordningsvinster och hållbart resursutnyttjande istället för enbart ekonomisk avkastning. Den regleras av lag, Lag (2018:672) om ekonomiska föreningar, måste registreras hos Bolagsverket och kan dela ut överskott till medlemmarna som återbäring eller efterlikvid.

Samfällighetsförening
En samfällighetsförening är en juridisk person som förvaltar en gemensamhetsanläggning eller marksamfällighet som flera fastigheter äger eller använder tillsammans, till exempel vägar, VA anläggningar, lekplatser eller grönområden. Föreningen bildas genom lantmäteriförrättning och styrs enligt Lagen om förvaltning av samfälligheter. Medlemmarna är fastighetsägarna, och föreningen sköter drift, underhåll och finansiering av den gemensamma anläggningen genom demokratiska beslut på föreningsstämman. Lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter är den centrala lagstiftningen som reglerar samfällighetsföreningar i Sverige.

Stiftelse
En stiftelse är en juridisk person där en förmögenhet avskiljs för ett bestämt ändamål, exempelvis forskning, utbildning, kultur eller social verksamhet. Den saknar medlemmar och ägare; i stället styrs den av en styrelse som förvaltar tillgångarna enligt stiftelseförordnandet. I grunden finns ett dokument, ett förordnande, som anger hur förmögenheten ska användas, och vem eller vilka som är förmånstagare. Organisationen ska ha ett namn där ordet stiftelse ska ingå, och den ska verka under längre tid. Stiftelser regleras av stiftelselagen (1994:1220) och står under tillsyn av Länsstyrelsen. Tillgångarna ska användas för det angivna ändamålet och kan inte återgå till den som en gång avsatte dem. För att anses som en allmännyttig stiftelse måste de dela ut eller använda minst 75–80 % av sina löpande intäkter till det allmännyttiga ändamålet över en rullande femårsperiod. Stiftelseformen har ofta använts för att skydda utsatta människor. Innan det sociala skyddsnätet byggdes ut användes denna form för att till exempel säkra bostäder för änkor eller ensamstående arbetande kvinnor, att säkra tillgång för mindre bemedlade att studera på högre ort och liknande ändamål. Redan för 500 år sedan bildade Gustav Vasa en stiftelse för äldreomsorg när Stockholms hospital flyttades till Danvikstull, en verksamhet som finns kvar än idag.

Trossamfund
Ett trossamfund är en sammanslutning av personer som utövar religion tillsammans och har en gemensam trosgrund. Trossamfund kan registreras enligt Lagen (1998:1593) om trossamfund, vilket ger dem status som juridisk person och möjlighet att ansöka om statligt stöd via SST. Lagen definierar ett trossamfund som ”en gemenskap för religiös verksamhet, i vilken det ingår att anordna gudstjänst.” Verksamheten styrs av egna stadgar och beslutsordningar, och omfattar religiös praktik, gemenskap och organisatorisk förvaltning. Registrerade trossamfund kan också bilda församlingar som egna juridiska personer. Trossamfund räknas som en del av det civila samhället enligt beslut i riksdagen.

Idéburna organisationer
Idéburna organisationer är aktörer som befinner sig mellan offentlig och privat sektor och drivs utifrån ett oegennyttigt syfte. Begreppet omfattar flera associationsformer, exempelvis ideella föreningar, ekonomiska föreningar, stiftelser, trossamfund och aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning. En särskild kategori är idéburna organisationer i offentligt finansierad välfärdsverksamhet, som enligt lag måste vara juridiska personer som inte ägs eller kontrolleras av stat, kommun eller region, har ett oegennyttigt syfte, bedriver eller avser att bedriva offentligt finansierad välfärd, inte gör värdeöverföringar till andra än registrerade idéburna aktörer eller forskning, är registrerade i ett offentligt register.

På engelska motsvaras begreppet av non governmental organizations (NGOs). Idéburna organisationer förväxlas ibland med ideella, men en idéburen organisation kan även bedriva affärsverksamhet, exempelvis som kooperativ. Idéburna organisationer benämns ibland felaktigt som ideella, men idéburen och ideell har delvis olika innebörd, där ideell avser arbete som utförs ideellt ofta på fritiden, medan en idéburen organisation till exempel kan vara affärsdrivande i form av ett kooperativ. Begreppen glider dock delvis in i varandra.

Idéburna organisationer kan också organiseras som paraply- eller samverkansorganisationer, där medlemmarna främst består av andra organisationer snarare än enskilda personer. Dessa organisationer samordnar ofta gemensamma intressen, erbjuder stöd till medlemsorganisationer och företräder dem i dialog med andra aktörer.

Kooperativ
Ett kooperativ är ett demokratiskt styrt företag, där medlemmarna äger och driver verksamheten tillsammans för att tillgodose gemensamma behov eller intressen. Kooperativ är ingen egen juridisk form i Sverige, utan organisationer med olika associationsformer kan välja att följa de sju kooperativa principerna: öppet medlemskap, demokratisk styrning, medlemmarnas ekonomiska deltagande, självständighet, utbildning, samarbete och samhällsnytta. Kooperativ kan organiseras som ekonomiska föreningar, ideella föreningar eller aktiebolag med begränsad vinstutdelning, och överskott används för att utveckla verksamheten eller återförs till medlemmarna utifrån deras deltagande. Kooperativ kombinerar demokrati med affärsutveckling och socialt ansvar, och styrs av principen ”en medlem med en röst”. Vinst ses inte som ett mål utan som ett medel för att skapa medlemsnytta. Kooperativ är medlemsägda verksamheter där medlemmarna både äger och driver företaget för att tillgodose gemensamma behov. De kan vara små, som förskolekooperativ, eller stora som Folksam, Länsförsäkringar, Konsum och OK.

Sociala företag
Sociala företag är verksamheter som kombinerar affärsmässighet med ett tydligt samhällsnyttigt syfte. Begreppet sociala företag kan ses som ett samlingsnamn på företag inom ramen för, eller nära knutna till, det civila samhället. Regeringen har lanserat en strategi för socialt företagande där de säger att sociala företag är en heterogen grupp av aktörer. Regeringen menar att de sociala företagen karaktäriseras av att de är företag, oberoende av associationsform, där den affärsmässiga verksamheten är ett medel för att uppnå ett eller flera specifika samhällsnyttiga mål, exempelvis minska utanförskap, förbättra klimatet och miljön eller bidra till en tryggare livsmiljö. Företagets resultat mäts utifrån måluppfyllelsen de strävar efter. Företagets ekonomiska överskott återinvesteras huvudsakligen i verksamheten, alternativt

investeras i ett nytt samhällsnyttigt projekt, istället för att primärt tas ut som vinst genom avkastning till ägarna.

Arbetsintegrerade sociala företag (ASF)
Arbetsintegrerade sociala företag bedriver näringsverksamhet med syfte att integrera personer som har svårt att få eller behålla arbete. Verksamheten utformas så att medarbetarna får delaktighet och inflytande, och eventuella vinster återinvesteras i företaget eller i nya sociala insatser. ASF ska vara organisatoriskt fristående från offentlig sektor och drivs oftast i formen av ekonomisk förening eller ideell förening som vilar på en kooperativ värdegrund. Andra associationsformer förekommer också.

Folkrörelse
Betoningen ligger på kollektiv handling som på något sätt försvarar eller önskar förändra sociala förhållanden. En folkrörelse är en bred och långsiktig mobilisering där människor organiserar sig för att påverka eller förändra sociala förhållanden. Begreppet har historiskt koppling till svenska rörelser som frikyrkorörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen, som växte fram under 1800-talet. Internationellt används termer som people's movement och movimiento popular, och i Finland talas ofta om medborgarrörelser.

Idéburet Offentligt Partnerskap (IOP)
IOP är en samverkansmodell för partnerskap mellan offentliga aktörer och civilsamhällets organisationer. Den används när upphandling inte är ändamålsenlig och när en idéburen aktör erbjuder mervärden som inte kan upphandlas eller skapas i offentlig regi.

Ett IOP initieras av en eller flera idéburna organisationer och bygger på att parterna gemensamt identifierar en samhällsutmaning och beskriver hur de tillsammans ska bidra till en lösning. Avtalet reglerar verksamhetens innehåll, roller, resurser, tidsperiod och gemensamma lärande. IOP ses ofta som en modell mellan verksamhetsbidrag och upphandling. För ett hållbart partnerskap krävs medvetet val av samverkansform, gemensam analys av utmaningen, tydlighet kring ansvar och ägarskap samt gemensamma lärandemål.

Studieförbunden
Studieförbunden spelar en avgörande roll i Gävleborgs samhällsutveckling genom att erbjuda frivillig folkbildning som stärker demokrati, delaktighet och livslångt lärande. De skapar öppna mötesplatser där människor kan utveckla kunskap, kreativitet och engagemang oavsett bakgrund, ålder eller förutsättningar. Genom studiecirklar, kulturverksamhet och lokala samarbeten bidrar studieförbunden till att utjämna utbildningsklyftor, bredda deltagandet i kulturlivet och stärka människors möjligheter att påverka sina liv och sin omgivning. I både städer och landsbygder fungerar de som en viktig demokratisk infrastruktur som främjar gemenskap, integration och social hållbarhet.

Region Gävleborg

Medfinansieras av Europeiska unionen

Civilsamhälleskartan
En beskrivning av idéburen sektor i Gävleborgs län 2026.

Denna rapport har tagits fram av Region Gävleborg i samarbete med Coompanion Gävleborg inom projektet Gör´t tillsammans - Plattform för social innovation, som delfinansieras av Europeiska socialfonden och Region Gävleborg.

Kontakt
Rickard Eklund, strateg, Region Gävleborg
Bitti Alvin, processledare, Coompanion Gävleborg

Region Gävleborg, 801 88 Gävle
Växel 026-15 40 00
regiongavleborg.se